

LÄHITULEVAISUUDESSA VAPAUTUVIEN VANKIEN INFORMAATIOKÄYTÄNNÖT

Juho Jussila

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen
media
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2015

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media
JUSSILA, JUHO: Lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytännöt
Pro gradu -tutkielma, 68 s., 6 liites.
Syyskuu 2015

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää sitä, millaisia informaatiokäytäntöjä lähitulevaisuudessa vapautuvilla vangeilla on. Tarkemmin informaatiokäytäntöjä tarkastellaan tiedontarpeita, tiedonhankinnan tapoja ja tiedonhankinnan esteitä kartoittamalla. Informaatiokäytäntöjen kuvaamiseen käytetään Pamela J. McKenzien informaatiokäytäntöjen mallia. Tarkoituksena on myös peilata saatuja tuloksia pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteisiin. Tutkimusaihetta lähestytään arkielämän tiedonhankinnan näkökulmasta.

Tutkimus toteutettiin haastattelemalla 11 haastatteluhetkestä kuuden kuukauden sisällä vapautuvaa Naarajärven avovankilan vankia. Haastateltujen tiedontarpeet jaettiin vapautumiseen ja muihin kuin vapautumiseen liittyviin tiedontarpeisiin sekä aktiivisen seurannan aihealueisiin, joilla pyrittiin kuvaamaan orientoivan tiedon tarpeita. Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet koskivat lähinnä asunnon hankkimista, toimeentuloa ja opiskelu- tai työpaikan hankkimista. Muut tiedontarpeet olivat luonteeltaan hyvin praktisia ja vankilan jokapäiväiseen elämään liittyviä. Aktiivisen seurannan aihealueita ohjasi paljolti television katselu ja sanomalehtien lukeminen, suosituimpia seuraamisen aiheita olivat uutiset ja urheilu.

Tiedonhankinnassa korostui eritoten henkilölähteiden suosiminen. Merkille pantavaa oli myös tiedon pyytämättä saamisen ja antamisen vuorovaikutteisuus: tietoa jaettiin paljon esimerkiksi televisio-ohjelmista. Merkittäviä tiedonhankintaa kokonaan estäviä tekijöitä ei tuloksissa juuri esiintynyt. Tiedonhankinnan esteissä korostui pikemminkin tiedonhankinnan hitaus vankilassa verrattuna vapauteen. Viitteitä pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteiden sovellettavuuteen löytyi jonkin verran esimerkiksi rajoitetun tiedonvälityksen takia, mutta suoria yhteyksiä käsitteiden kuvaamien ilmiöiden sosiaalisesta rakentumisesta ei ollut havaittavissa.

Avainsanat: informaatiokäytännöt, tiedonhankinta, tiedontarpeet, vangit, avovankilat

Esipuhe

Haluan kiittää tutkimukseen osallistuneita vankeja. Lisäksi kiitos kuuluu Naarajärven vankilan Anna-Liisa Maironiemelle, jonka apu haastattelujen järjestämisessä oli korvaamatonta. Kiitos myös rouvalle mentoroinnista, sekä luonnollisesti työn ohjaajana toimineelle Kalervo Järvelinille rakentavasta palautteesta.

Joensuussa 9.9.2015

Juho Jussila

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA AIEMMAT TUTKIMUKSET.....	2
2.1 Arkielämän tiedonhankinta.....	2
2.2 Pieni maailma, elämänpiiri ja informaatioköyhyys.....	6
2.3 Informaatiokäyttäytyminen ja informaatiokäytännöt.....	8
2.3.1 Informaatiokäyttäytyminen.....	8
2.3.2 Informaatiokäytännöt.....	9
2.4 McKenziën informaatiokäytäntöjen malli.....	10
2.5 Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malli.....	12
2.6 Rikosseuraamusten tutkimus.....	15
2.7 Vankien tiedontarpeita koskevat tutkimukset.....	16
3 TUTKIMUSASETELMA.....	21
3.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset.....	21
3.2 Avovankila tiedonhankinnan ympäristönä.....	22
3.3 Tutkimusmenetelmät.....	23
3.3.1 Aineistonkeruun menetelmät.....	24
3.3.2 Aineiston keruu.....	26
3.3.3 Analyysi.....	27
4 TULOKSET.....	30
4.1 Haastateltavien taustatiedot.....	30
4.2 Mediarepertuaarit.....	31
4.2.1 Televisio.....	31
4.2.2 Sanoma- ja aikakauslehdet.....	32
4.2.3 Radio.....	32
4.2.4 Internet.....	32
4.2.5 Kirjastopalvelut ja lukemisharrastus.....	33
4.2.6 Erot mediarepertuaareissa ympäristön mukaan.....	33
4.3 Tiedontarpeet.....	34
4.3.1 Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet.....	35
4.3.2 Muut tiedontarpeet.....	36
4.3.3 Aktiivisen seurannan aihealueet.....	38
4.4 Tiedonhankinnan tavat.....	39
4.4.1 Aktiivinen etsiminen.....	40
4.4.2 Aktiivinen seuranta.....	45
4.4.3 Kohdentumaton havainnointi.....	46
4.4.4 Tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana.....	48
4.4.5 Tiedon antaminen pyytämättä toiselle henkilölle.....	50
4.4.6 Informaatiosta pidättäytyminen.....	51
4.5 Tiedonhankinnan esteet.....	52
4.5.1 Institutionaalinen tavoitettavuus.....	53
4.5.2 Fyysinen tavoitettavuus.....	53
4.5.3 Psykologinen tavoitettavuus.....	54
4.5.4 Älyllinen tavoitettavuus.....	54
5 YHTEENVETO JA POHDINTA.....	56
5.1 Tiedontarpeet.....	56
5.2 Tiedonhankinnan tavat.....	57
5.3 Tiedonhankinnan esteet.....	59
5.4 Ympäristöerot.....	59
5.5 Pieni maailma ja informaatioköyhyys.....	60
5.6 Tutkimusmenetelmät, tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimuksen aiheet.....	62

LIITTEET

- Liite 1. Haastattelurunko
- Liite 2. Kutsukirje tutkimukseen
- Liite 3. Suostumus haastatteluun
- Liite 4. Tutkimuslupa

Luettelo kuvioista ja taulukoista

Kuvio 1. Informaatiokäyttäytyminen, tiedonhankintakäyttäytyminen ja tiedonhakukäyttäytyminen

Kuvio 2. McKenzien informaatiokäytäntöjen malli

Kuvio 3. Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malli

Taulukko 1. Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet

Taulukko 2. Muut kuin vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet

Taulukko 3. Aktiivisen seurannan aihealueet

Taulukko 4. Informaatiokäytännöt: aktiivinen etsiminen

Taulukko 5. Informaatiokäytännöt: aktiivinen seuranta

Taulukko 6. Informaatiokäytännöt: kohdentumaton havainnointi

Taulukko 7. Informaatiokäytännöt: tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana

Taulukko 8. Informaatiokäytännöt: tiedon antaminen pyytämättä toiselle henkilölle

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman tavoitteena on luoda näkökulma lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytäntöihin. Aihetta lähestytään arkielämän tiedonhankinnan tutkimussuuntauksen käsitteiden ja mallien kautta. Keskeisenä elementtinä tutkielmassa toimii Pamela J. McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen malli, jota pyritään soveltamaan vankien informaatiokäytäntöjen kuvaamiseen. Pääasiallisena tutkimusongelmana on selvittää, millaisia informaatiokäytäntöjä vapautumassa olevilla vangeilla on. Näitä käytäntöjä pyritään saamaan esille kartoittamalla vankien tiedontarpeita, tiedonhankinnan tapoja ja tiedonhankinnan esteitä.

Arkielämän tiedonhankintatutkimuksessa on lähtökohtaisesti tutkittu ilmiötä tietynlaisten ryhmien kautta (Haasio & Savolainen 2004, 107). Vankien informaatiokäytäntöjen tutkiminen on kuitenkin jäänyt suhteellisen vähälle huomiolle: oikeastaan vasta viime aikoina vankeihin on kiinnitetty huomiota tiedonhankkijaryhmänä (ks. Eze 2014; Rafedzi & Abrizah 2015; Bajić 2015, poikkeuksena Chatman 1999). Suomalaista vankilaympäristöä tiedonhankintaa ohjaavana tekijänä ei ole tiedonhankintatutkimuksessa vielä kartoitettu.

Tiedon ja tiedonhankinnan roolia vankien vapautumisprosesseissa ei niin ikään ole juuri painotettu. Kuitenkin tiedonhankinta ja informaatiokäytännöt läpileikkaavat kaiken inhimillisen toiminnan, jossa ihminen tarvitsee, hankkii, saa tai käyttää tietoa. Vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä tutkiessa saadaan paitsi näkemystä vapautumisen ongelmakohdista ja sujuvuudesta, myös kuvaa vankienhoitojärjestelmästä, vankien elämismaailmasta ja kompetenssista pärjätä niin sanotussa tietoyhteiskunnassa.

Tutkimuksen aineisto kerättiin haastattelemalla 11 Naarajärven avovankilan vankia. Haastattelut olivat luonteeltaan teemahaastatteluja ja keskittyivät McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin ulottuvuuksiin. Haastateltavien taustat, kuten tuomion pituus ja aiemmat kokemukset vankiloista vaihtelivat. Ainoana kontrolloituna taustamuuttujana oli vankien vapautuminen kuuden kuukauden sisällä haastatteluhetkestä. Tutkimusote on laadullinen.

Luvussa 2 esitellään tutkielman teoreettinen viitekehys ja aihealueen aiempia tutkimuksia. Luvussa 3 esitellään tutkimusasetelma tutkimuskysymyksineen, -metodeineen ja taustoineen. Saadut tulokset kuvataan luvussa 4. Lopulta luvussa 5 tulokset vedetään yhteen, pohditaan niiden asemaa aiempiin tutkimuksiin ja kiinnitetään huomiota tutkimuksen ja sen menetelmien rajoituksiin sekä luodaan katsaus jatkotutkimuksen aiheisiin.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS JA AIEMMAT TUTKIMUKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen teoreettinen viitekehys sekä luodaan samalla katsaus aihepiiriin aiempiin tutkimuksiin. Luvussa 2.1 käsitellään lyhyesti arkielämän tiedonhankinnan tutkimusta. Luvussa 2.2 kiinnitetään huomio Elfreda Chatmanin arkielämän tiedonhankintaa käsitteleviin tutkimuksiin, jonka hedelmiä hyödynnetään tämän tutkimuksen tulosten analysoinnissa. Luvussa 2.3 esitellään informaatiokäyttäytymisen ja informaatiokäytäntöjen termit sekä tarkastellaan niiden suhdetta arkielämän informaatiotutkimukseen. Luvussa 2.4 tarkastellaan Pamela J. McKenzien informaatiokäytäntöjen mallia ja luvussa 2.5 luodaan katsaus Reijo Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malliin. Rikosseuraamusten tutkimusta aihealueen tiimoilta esitellään luvussa 2.6 ja vankien tiedontarpeita koskevia tutkimuksia tarkastellaan luvussa 2.7.

2.1 Arkielämän tiedonhankinta

Lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjen tutkiminen avaa ovia monenlaisille lähestymiskulmille. Eräs tapa lähestyä aihetta on tutkailla ilmiötä *arkielämän tiedonhankinnan* (everyday-life information seeking, ELIS) käsitteen kautta. Arkielämän tiedonhankinta käsitetään yleensä tarkemmin arkielämän ei-ammattilliseksi tiedonhankinnaksi (ks. esim. Niemelä 2006, Savolainen 1995, Tuominen 1992).

Arjen tai arkielämän käsite ei tunnu olevan selkeästi määriteltävissä (Savolainen 2008, 2). Lähestynsiksi arkielämän käsitettä Raimo Niemelän (2006, 29–30) viitoittamalla, jokseenkin lavealla tiellä: arkielämänä tässä tutkimuksessa käsitetään se, miten vangit kuvaavat ”omaa jokapäiväistä toimintaansa”. Elämän vankilassa voi ajatella muodostavan oman arkensa. Intuitiivisesti arki on jokapäiväistä omalla tavallaan rytmittyä ja rutinoitunutta elämää. Vankilaan joutumisen voi nähdä rikokovan ”vapauden arkielämän”, mutta samalla vankilaan joutunut ajautuu uuteen arkeen, vankilan arkielämään. Lisäksi lähitulevaisuuden vapautumisen aspekti luo tämän tutkimuksen puitteissa toisen jännitteen kahden arkielämän välille: haastatelluilla on edessä siirtyminen vankilan arjesta vapauden arkeen. Informaatiokäytäntöjä voisi tämän perusteella tutkia myös kahden erilaisen arkielämän kehyksen varjossa.

Tuloksissa viitataan myös lyhyesti vankilan työhön tai opiskeluun liittyviin informaatiokäytäntöihin. Arkielämän informaatiokäytäntöjä (tai tarkemmin tiedonhankintaa) on perinteisesti lähestytty arkielämän ei-ammattillisen tiedonhankinnan kautta. Päätin kuitenkin sisällyttää tutkimuksen tuloksiin myös vankilan työhön viittaavat informaatiokäytäntöjen esimerkit niiden vähäisen määrän vuoksi. Vankien työhön tai opiskeluun liittyvät esimerkit myös laajentavat kuvaa vankien informaatiokäytännöistä. Vankilan arkielämän poikkeuksellisuus verrattuna ”normaaliin” vapauden arkielämään puoltaa myös omalta osaltaan tarkastelun laajentamista osittain työn ja opiskelun osa-alueille. Koska pääpaino tutkimusotteessa on kuitenkin vankien jokapäiväisissä toiminnoissa, saa informaatiokäytännöistä vankilakontekstissa kokonaisvaltaisemman kuvan tarkastelemalla aihetta arkielämän tiedonhankinnan käsitteillä ja malleilla. Lähtökohtana tämän tutkielman tutkimusotteelle toimii siis arkielämän tiedonhankinta, josta näkökulma laajennetaan koskemaan arkielämän informaatiokäytäntöjä (ks. tarkemmin luvut 2.3 ja 2.4).

Arkielämän tiedonhankinta nousi Haasion & Savolaisen (2004, 106) mukaan omaksi tutkimussuuntaukseksi ammatillisen tiedonhankintatutkimuksen rinnalle 1970-luvulla. Aihetta on perinteisesti lähestytty tutkimalla erilaisten ryhmien tiedontarpeita ja tiedonhankinnan tapoja. Tämän tutkimuksen kannalta osin relevantin peilauskohdan saa esim. Warnerin, Murrayn ja Palmourin (1973) tutkimuksesta Baltimoren asukkaiden tiedontarpeista. Tutkimuksessa selville saadut tiedontarpeet jaettiin 14 tiedontarvealueeksi (Warner, Murray & Palmour 1973, 96):

- naapurusto (neighborhood)
- kuluttaja-asiat (consumer)
- asuminen ja kotitalous (housing and household maintenance)
- rikollisuus ja turvallisuus (crime and safety)
- koulutus (education)
- työllisyys (employment)
- liikenne (transportation)
- terveys (health)
- virkistys (recreation)
- syrjintä (discrimination)
- raha-asiat (financial matters)
- oikeudelliset kysymykset (legal problems)
- yhteiskunnan palveluja koskevat asiat (public assistance)
- sekalaiset (miscellaneous)

Samassa tutkimuksessa nousi esiin myös tiedon tavoitettavuuden kysymykset. Brenda Dervin (ks. Warner ym. 1973, 15–16) jakaa tiedon tavoitettavuuden perusedellytykset viiteen kategoriaan:

- yhteisöllinen tavoitettavuus (societal accessibility)
- institutionaalinen tavoitettavuus (institutional accessibility)
- fyysinen tavoitettavuus (physical accessibility)
- psykologinen tavoitettavuus (psychological accessibility)
- älyllinen tavoitettavuus (intellectual accessibility)

Yhteisöllisellä tavoitettavuudella tarkoitetaan tilannetta, jossa tieto ja tiedontarpeen tyydyttämisen edellyttämät resurssit ovat saatavilla yhteisössä. Institutionaalinen tavoitettavuus pitää sisällään tietolähteinä toimivien instituutioiden halukkuuden ja kykenevyyden toimittaa tarvittava tieto yksilölle. Fyysisellä tavoitettavuudella tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta päästä konkreettisesti yhteyteen tietolähteeseen ja tietoon. Psykologinen tavoitettavuus toteutuu, jos yksilö on psykologisesti halukas näkemään tarpeensa tiedontarpeena, lähestymään ja ottamaan vastaan tietoa relevanteista lähteistä ja hyväksymään sen, että hänen ongelmansa on mahdollista ratkaista. Älyllisen tavoitettavuuden ehtona on, että yksilöllä on riittävä määrä koulutusta ja kykyä tarvitsemansa tiedon hankkimiseen ja käsittelyyn.

Sekä tiedontarvealueiden että tiedon tavoitettavuuden perusedellytysten toteutumisen kartoittaminen vankilakontekstissa voi tuottaa mielenkiintoisia tuloksia. Lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien tiedontarpeista voisi tehdä oletuksia jo Warnerin ym. listauksen perusteella, vaikkei esiteltyä jaottelua varsinaisena apuvälineenä tässä tutkimuksessa käytetäkään. Esimerkiksi asumiseen ja työllisyyteen liittyvät tiedontarpeet voidaan yhdistää vankilasta vapautumiseen. Toisaalta vaikkapa syrjintään ja virkistykseen liittyvien tiedontarpeiden esille tuleminen vankilassa kertoisi itse vankilan arkielämän rakentumisesta. Tiedontarpeiden voikin alustavasti kuvitella vaihtelevan sen mukaan, miten pitkän ajan päässä vapautuminen vangin kohdalla on. Tilannetta voi lähestyä Alfred Schützin (1971, 124–125, ks. myös Savolainen 1993, 48–53; 2008, 57–59) tiedon relevanssia elämismailmassa kuvaavien vyöhykkeiden kautta. Välittömästi käsillä olevan maailman, potentiaalisesti käsillä olevan maailman sekä jokseenkin ja täysin irrelevanttien alueiden vyöhykkeet kuvaavat sitä, miten ajankohtainen, läheinen tai muuten relevantti jokin aihe ja siihen liittyvät toiminnot yksilölle ovat hänen omassa elämismailmassaan ja elämäntilanteessaan. Jaottelua pelkästään tiedontarvealueen relevanssiin soveltaen esimerkiksi vapautumiseen liittyvät käytännön tehtävät tai järjestelyt voivat olla välittömästi käsillä olevan maailman vyöhykkeessä vangilla, joka vapautuu huomenna.

Vastaavasti jos vapautuminen koittaa vasta parin vuoden kuluttua, ovat siihen liittyvät tiedontarpeet vielä jokseenkin irrelevantteja: ajatus vapautumisesta ja siihen liittyvistä seikoista tiedostetaan, mutta asialle ei vielä välttämättä tehdä mitään.

Arkielämän tiedonhankintaa on tutkittu rajattujen ryhmien kautta esimerkiksi myös Kimmo Tuomisen (1992) toimesta. Tuominen kartoitti tutkimuksessaan arkielämän tiedontarpeita, -hankintaa ja -käyttöä 20 Nokia Mobile Phones Oy:n Salon tehtaiden työntekijän osalta. Haastateltavien joukko oli taustoiltaan hyvin heterogeeninen: haastateltavien ikä vaihteli 24 vuodesta 59 vuoteen, koulutus kansakoulusta akateemisiin tutkintoihin ja työtehtävät suorittavan työn tekemisestä toimihenkilötyöhön. Tuominen keskittyi tiedontarveanalyysissään viiteen tiedontarveluokkaan: 1) rakentaminen, remontointi ja kunnostus, 2) opiskelu ja koulutus, 3) matkailu, 4) hankinnat ja ostokset ja 5) terveydelliset asiat. Tiedonhankintakanavista suosituimpia olivat informaaliset tiedonlähteet, aikakaus- ja sanomalehdet, kirjasto, yritykset ja liikkeet sekä viranomaiset ja virastot. Tiedonkäyttöä Tuominen taas jäseni Brenda Dervinin sense making -konseptin ”apu”-kategorioiden kautta. ”Apu”-kategoriat kuvaavat sitä, mitä hyötyä yksilöt saavat hankkimastaan tiedosta. Tuomisen tutkimuksessa hankittu tieto oli auttanut eniten päämäärien saavuttamisessa, suunnan löytämisessä, ideoiden luomisessa ja tuen tai vahvistuksen saamisessa. Tiedonkäyttöä haittasivat eritoten relevantin informaation löytämisen hankaluus suuren tietomäärän keskeltä sekä hankitun informaation vaikeaselkoisuus.

Reijo Savolainen (1993; 1995) on tutkinut arkielämän tiedonhankintaa elämäntavan käsitteen pohjalta. Tutkimuksensa empiirisessä osiossa Savolainen vertaili 11 teollisuustyöntekijän ja 11 opettajan arkielämän tiedonhankintaa teemahaastatteluiden kautta. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää elämäntavan eli sosiologiselle ryhmälle tai yksilölle ominaisen luontevan ”asioiden järjestyksen” merkitystä arkielämän tiedonhankinnassa. Teollisuustyöntekijöiden ja opettajien ryhmien elämäntapoja verrattiin tarkastelemalla esimerkiksi työ- ja vapaa-ajan suhdetta sekä harrastuksia. Ryhmien tiedonhankintaa vertailtiin sekä orientoivan että praktisen tiedon hankinnan kautta. Orientoivaa tiedonhankintaa kartoitettiin eri medioiden käyttöä selvittämällä, kun taas praktisen tiedon hankintaa lähestyttiin ongelmalähtöisen tiedonhankinnan tapausesimerkkejä analysoimalla. Tuloksissa huomattiin, että elämäntapa todella ohjasi haastateltavien tiedonhankintaa, vaikkakin haastateltavista löytyi myös sosiaaliluokkaansa ”kuulumattomia” poikkeuksia. Tiedonhankinnan ohjautuminen elämäntavan mukaisesti näkyi erityisesti orientoivan tiedon kohdalla: opettajat suosivat teollisuustyöläisiä enemmän painettuja medioita.

Tuomisen ja Savolaisen tutkimusten kaltaiset tietyn ihmisryhmän arkielämän tiedonhankintatutkimukset kuvaavat yhtä aihealueen tutkimuskonventioista. Samoista lähtökohdista aihetta voidaan kuitenkin lähestyä myös hieman erilaisella painotuksella, kuten seuraavassa alaluvussa esitetään.

2.2 Pieni maailma, elämänpiiri ja informaatioköyhyys

Arkielämän tiedonhankintatutkimusta voi lähestyä myös yhteiskunnallisemmasta näkökulmasta. Elfreda A. Chatman tutki tahollaan mm. naisvankien (1999), eläkeläisnaisten (1992) ja työllistymisohjelmaan osallistuneiden työttömien (1985) tiedonhankintaa ja informaatiokäytäntöjä. Punaisena lankana Chatmanin tutkimuksissa oli erilaisten marginaaliryhmien tiedonhankinta, jota Chatman pyrki kuvaamaan mm. käsitteillä *pieni maailma* (small world), *elämänpiiri* (life in the round) ja *informaatioköyhyys* (information poverty, käsitteiden suomennokset Haasio & Savolainen 2004, 116; 119).

Pienen maailman käsite kuvaa tiivistettynä paikallisen pienyhteisön elämänpiiriä, jota rajoittavat erilaisten normien ja rooliodotusten sanelemat rutiinit (Haasio & Savolainen 2004, 116). Kyse voi siis olla esim. laitoshoidossa elävien vanhusten tai vaikkapa vankien ”pienestä maailmasta”. Käsite ei kuitenkaan rajoitu koskemaan ainoastaan konkreettisesti suljettuja yhteisöjä, vaan pieniä maailmoja voi löytää vaikkapa matalammassa yhteiskunnallisessa asemassa olevien henkilöiden elämänpiiristä (Chatman 1991, 439). Tärkeintä käsitteelle tuntuukin olevan yksilön ja ryhmän rajoittunut maailmankuva, jonka ulkopuolelta informaatiota ei haluta tai osata hankkia. Pienen maailman käsitteen voisikin tätä kautta nähdä olevan yhteydessä informaatioköyhyyteen, joka Haasion & Savolaisen mukaan (2004, 116) nousee Chatmanin marginaaliryhmiä koskevan tiedonhankintatutkimuksen keskeiseksi teemaksi.

Chatman (1991) lähestyi pienen maailman käsitettä tutkimuksessaan siivooja-vahtimestarien (janitors, suomennos Haasio & Savolainen 2004, 116) tiedonhankintakäyttäytymisestä kuuden väittämän kautta. Tutkimuksessa siivooja-vahtimestarit nähtiin vähävaraisina alemman yhteiskuntaluokan henkilöinä, jotka elivät omanlaisessaan pienessä maailmassa. Ensimmäisen väitteen mukaan pienen maailman asukkailla on kapeampi ja paikallisempi näkemys maailmasta, joten pienen maailman ulkopuolista maailmaa koskeva tieto ei ole heistä kiinnostavaa. Toinen väittäjä vihjaa, että vähävaraisilla ihmisillä on keskivertoa pienempi luottamus omiin kykyihinsä selviytyä uusista tilanteista ja

siten he eivät käytä hyväkseen kaikkia mahdollisuuksia elämänlaatunsa parantamiseen. Kolmannen väittämän mukaan pienen maailman osalliset saavat tietonsa merkityksellisistä uutisista ja tapahtumista sosiaalisen ryhmänsä sisäpuolelta, eli itsensä kaltaisilta ihmisiltä. Neljännessä väittämässä keskitytään alemman yhteiskuntaluokan henkilöiden aikakäsitykseen: huomio kiinnittyy lähinnä nykyhetkeen ja lähimenneisyyteen. Tämän myötä pitkäjänteisiä tulevaisuudensuunnitelmia ei ole. Viidennen väitteen mukaan vähävaraisten sosiaalinen maailma on hyvin paikallinen, konkreettinen, enustamaton ja usein vihamielinen. Kuudes väittäjä taas kuvaa vähävaraisten mediankäyttöä eskapistiseksi.

Informaatioköyhyyden käsitettä voi tarkastella rajoitetun maailmankuvan, pienen maailman, käsitteen kautta. Chatmanin (1996, 205) mukaan pienessä maailmassa elävän tiedontarpeet ja -lähteet ovat hyvin paikallisia, eikä tämän pienen maailman ulkopuolelta informaatiota tai neuvoja juuri haeta. Informaatioköyhyyden voisikin siten määritellä rajoittuneeksi mahdollisuudeksi/haluksi käyttää olemassa olevaa informaatiota hyödykseen. Tutkimuksessaan eläkeläisnaisten informaatiomaailmasta (1992) Chatman törmäsi informaatioköyhyyteen osana itsesuojelun prosessia. Palvelutalossa asuvat iäkkäät naiset saattoivat tutkimuksen mukaan jättää tietoisesti hakematta tietoa esimerkiksi taloudellisiin tai terveydellisiin ongelmiin liittyen, koska tiedosta olisi voinut koitua heille hankaluuksia (Chatman 1992, 137–138). Samalla kuitenkin hankaluudet alkuperäisen ongelman kohdalla saattoivat pahentua.

Elämänpiirin käsite on vahvasti kytköksissä pienen maailman käsitteeseen. Jos pienen maailman käsitteen avulla voidaan rajata jokin pienyhteisö omanlaisekseen toimintaympäristöksi, kuvaa elämänpiirin käsite tuon yhteisön merkityksenannon prosessia. Elämänpiirin käsitteen avulla voidaan siis jäsentää niitä huomaamattomia lainalaisuuksia, jotka ohjaavat pienen maailman kirjoittamattomia, huomaamattomia ja kyseenalaistamattomia lainalaisuuksia (Haasio & Savolainen 2004, 119). Esimerkiksi elämänpiiristä Chatman (1999, 211–212) nostaa elämän vankilassa: rutiininomaisuus, ennalta-arvattavuus ja kirjoittamattomat säännöt ohjaavat elämää pienessä maailmassa. Tämän ja pienyhteisön rajoittuneen informaatioympäristön vuoksi muiden samassa pienyhteisössä elävien mielipiteet ja näkemykset vaikuttavat kuhunkin yhteisön jäseneen voimakkaasti (Haasio & Savolainen 2004, 119). Elämänpiirin käsitettä määrittää Chatmanin mukaan myös elämään elämänpiirissä liittyvä epätarkkuus ja epävarmuuden hyväksyminen: asiat tapahtuvat ”suurin piirtein” jollain tapaa, ei täysin suunnitelmallisesti, mutta tarpeeksi ”sinne päin” (Chatman 1991, 211).

Käsitteiden kautta hahmottuu kuva mahdollisesta informaatioköyhyyden noidankehästä: eläminen pienessä maailmassa johtaa kyseisen pienyhteisön elämänpiirin omaksumiseen, joka taas näyttäisi johtavan rajoittuneeseen informaatioympäristöön ja informaatioköyhyyteen. Yhteisön jäsenten informaatioköyhyys ja passiivinen asenne tiedonhankintaan yhteisön ulkopuolelta voi puolestaan johtaa passiiviseen ja informaatiokäytännöiltään staattiseen yhteisöön.

Chatmanin käsitteet soveltunevat osaltaan kuvaamaan vankien informaatiokäytäntöjä sosiaalisesta näkökulmasta, nousihan elämänpiirin käsittekin esille Chatmanin naisvankilatutkimuksessa. Käsitteiden soveltuvuuden testaaminen suomalaisen avovankilaympäristöön onkin mielenkiintoista. Kuinka selvästi vankien elämä rajoittuu pieneen maailmaan ja sen elämänpiiriin? Entä tuleeko vankien informaatiokäytännöistä ilmi yhteyksiä informaatioköyhyyden käsitteeseen?

2.3 Informaatiokäyttäytyminen ja informaatiokäytännöt

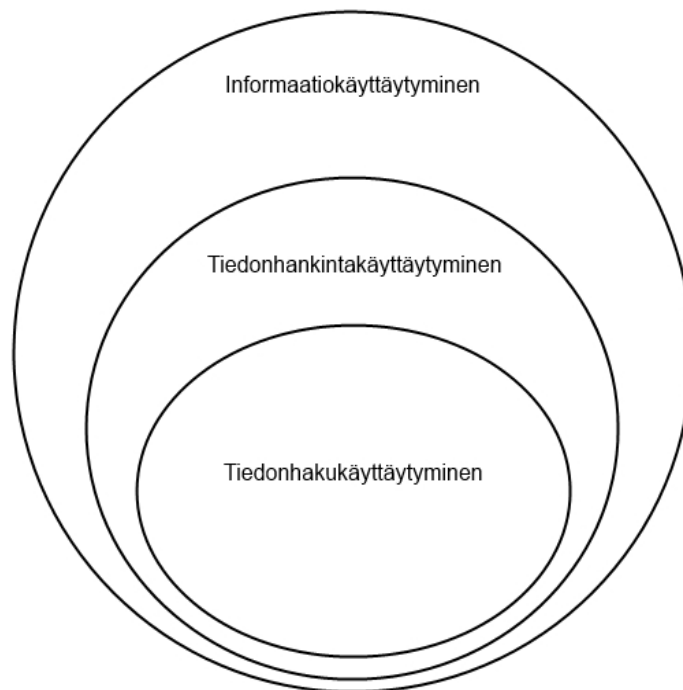
Tämän tutkielman lähtökohtana oli alun perin vapautuvien vankien arkielämän tiedonhankinta. Tiedonhankinta käsitteenä kuvaa kuitenkin rajoittuneesti tiedon käsittelyä ja sen osuutta yksilön elämässä. Tämän vuoksi tässä tutkielmassa tiedonhankinta pyritään sijoittamaan laajempaan kontekstiinsa informaatiokäyttäytymisen ja informaatiokäytäntöjen osana.

Informaatiokäyttäytyminen ja informaatiokäytännöt ovat moniselitteisiä ja hankalasti määriteltävissä olevia termejä jo käyttäytymisen ja käytäntöjen käsitteiden kautta (Savolainen 2008, 19). Sekä informaatiokäyttäytyminen että informaatiokäytännöt toimivat periaatteessa saman aihealueen, informaation käsittelyn (dealing with information), yläkäsitteinä (mt. 48). Tarkastelen seuraavaksi informaatiokäyttäytymisen suhdetta tiedonhankintaan ja tiedonhakuun sekä informaatiokäytäntöjen suhdetta informaatiokäyttäytymiseen.

2.3.1 Informaatiokäyttäytyminen

T.D. Wilson (1999, 249) määrittelee informaatiokäyttäytymisen (information behaviour) kaikeksi toiminnaksi, joka liittyy henkilön tiedontarpeiden tunnistamiseen, kyseisen tiedon hankkimiseen kaikilla mahdollisilla tavoilla sekä tiedon käyttöön ja siirtämiseen. Informaatiokäyttäytymistä ja sen aluetta on pyritty kuvaamaan monin erilaisin mallein ja eri näkökulmista (mt. 250–262). Selkeän

kokonaiskuvan informaatiokäyttämisen suhteesta muuhun informaatiotutkimukseen saa Wilsonin omasta mallista (ks. kuvio 1).

Kuvio 1: Informaatiokäyttäytyminen, tiedonhankintakäyttäytyminen ja tiedonhakukäyttäytyminen (Wilson 1999, 263).

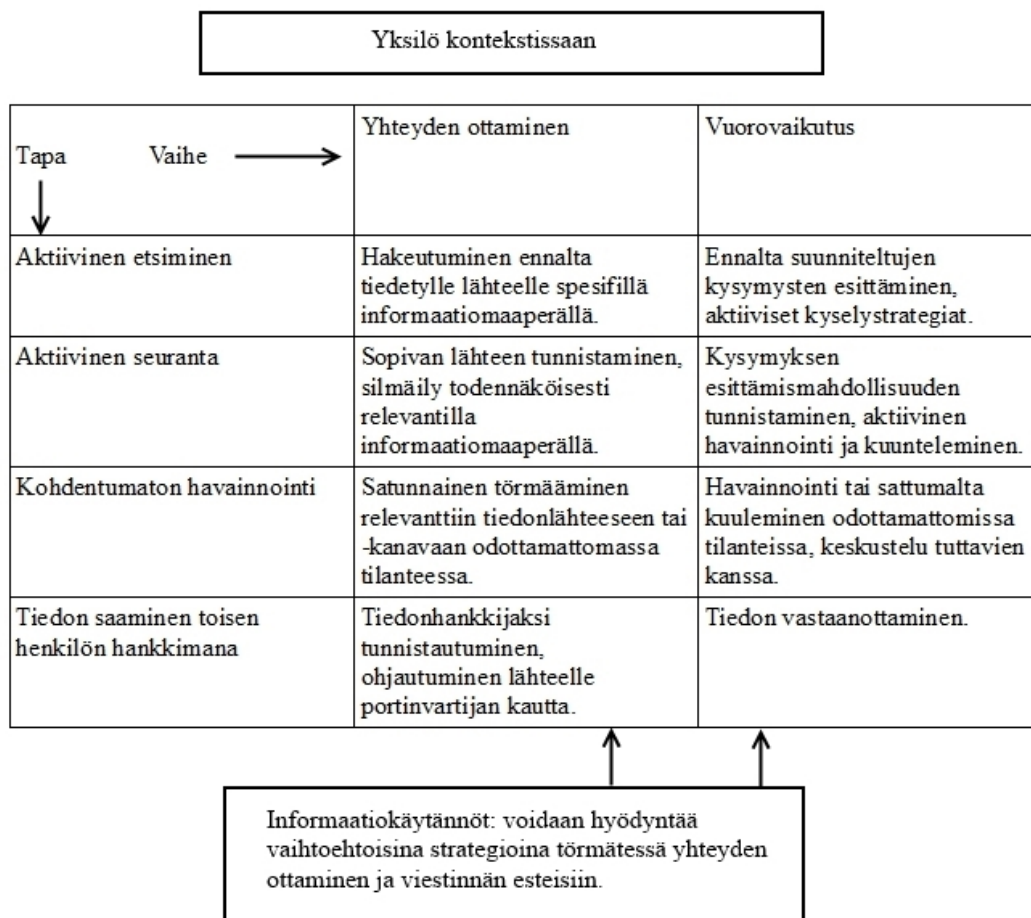
Wilsonin malli tukee ja havainnollistaa tulkintaa informaatiokäyttäytymisestä informaation käsittelyn yläkäsitteenä. Sekä tiedonhankinnan että -haun käsitteet ovat ikään kuin alisteisia informaatiokäyttäytymiselle: informaatiokäyttäytyminen pitää sisällään nämä molemmat.

2.3.2 Informaatiokäytännöt

Jos sekä informaatiokäyttämisen että informaatiokäytäntöjen käsitteet sisältävät molemmat informaation käsittelyn yleisemmin, mikä niitä erottaa? Informaatiokäyttämisen voi nähdä enemmän yksilön tarpeisiin ja motiiveihin keskittyvänä tapana tutkia informaation käsittelyä. Informaatiokäytännöt -termiä käytettäessä keskitytään taas enemmänkin sosiaalisten ja kulttuuristen tekijöiden rooliin yksilön informaation käsittelyssä. (Savolainen 2008, 48.) Sosiaalisten ja kulttuuristen kontekstien huomioiminen vankien informaation käsittelyä tutkiessa tulee olemaan tämän tutkielman polttopisteessä, joten keskityn tarkastelemaan aihetta informaatiokäytäntöjen termin kautta. Informaatiokäytäntöihin luodaan tarkempi katsaus seuraavassa Pamela J. McKenzien ja Reijo Savolaisen informaatiokäytäntöjen mallien kautta.

2.4 McKenzien informaatiokäytäntöjen malli

Eräs hedelmällinen lähestymiskulma vankien informaatiokäytäntöihin on tiedontarpeiden, -lähteiden ja tiedonhankinnan kanavien suhteuttaminen Pamela J. McKenzien kaksikulotteisen informaatiokäytäntöjen malliin (ks. kuvio 2). McKenzie (2003, 25–27) jakaa mallissaan yksilön informaatiokäytännöt neljään eri tapaan (mode) ja toisaalta hahmottaa käytäntöjen vaiheet (phase) kaksijakoisena. Mallin informaatiokäytäntöjen tavat ovat aktiivinen etsiminen, aktiivinen seuranta, kohdentumaton havainnointi ja tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana. Vaiheet mallissa jakautuvat yhteyden ottamiseen lähteisiin ja kanaviin sekä vuorovaikutukseen lähteiden kanssa.

Kuvio 2: McKenzien informaatiokäytäntöjen malli (McKenzie 2003, 26).

McKenzien (mt. 26) mukaan tiedon aktiivinen etsintä on informaatiokäytäntöjen suunnitelmallisin tapa. Aktiivisessa etsinnässä yksilö hakeutuu ennalta tiedetyille lähteelle (yhteyden ottamisen vaihe) ja esittää sille ennalta suunniteltuja kysymyksiä (vuorovaikutuksen vaihe). Tällaisesta informaatiokäytäntöjen alueesta esimerkkinä voisi pitää esim. ennalta tunnetulle sääpalveluja tarjoavalle inter-

netsivustolle menemisen ja seuraavan päivän sääennusteen etsimisen sieltä. Aktiivinen seuranta on aktiivista etsintää suunnitelmattomampi informaatiokäytäntöjen muoto. Siinä yksilö silmäilee ja tunnistaa todennäköisesti relevantteja lähteitä todennäköisesti relevantilla informaatiomaaperällä (yhteyden ottamisen vaihe). Esimerkkinä tästä voidaan ajatella vaikkapa tietyn alan lehtien tai kirjojen selailua kirjakaupassa tai kirjastossa. Vuorovaikutuksen vaiheeseen aktiivisessa seurannassa kuuluu kysymyksen esittämisen mahdollisuuden tunnistaminen, aktiivinen tarkkailu ja kuuntelu. Kohdentumattomassa havainnoinnissa yksilö törmää sattumalta relevanttiin tiedonlähteeseen tai -kanavaan odottamattomassa tilanteessa (yhteyden ottamisen vaihe). Havainnointi odottamattomissa tilanteissa ja esim. keskustelujen kuuleminen sattumalta kuuluvat kohdentumattoman havainnoinnin vuorovaikutusvaiheeseen. Tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana voi tarkoittaa esim. lehtiarikkelivinkin saamista tuttavalta sitä pyytämättä. Yhteyden ottamisen vaihetta kuvaakin tiedonhankkijaksi tunnistautuminen ja tiedonlähteelle ”portinvartijan” kautta ohjatuksi tuleminen. Vuorovaikutuksen vaiheessa yksilö yksinkertaisesti ottaa vastaan tiedon.

McKenzien mallin taustalla on hänen tutkimuksensa kaksosia odottavien naisten tiedonhankinnasta. Tutkimukseen osallistui yhteensä 19 19-40 -vuotiasta kanadalaista naista. McKenzie haastatteli tutkimukseen osallistuneet henkilöt kahteen kertaan: ensin alustavasti tiedon hankinnasta, tietoon törmäämisestä ja tiedon saamisesta ja myöhemmin keskittyen informaatiokäyttämisen sattumanvaraiseen luonteeseen. Haastattelujen välissä McKenzie piti päiväkirjaa haastateltujen informaatiokäytäntöjen tapauksista perustuen aiheen tiimoilta haastatelluille tekemiinsä puhelinsoittoihin. (McKenzie 2003, 21–22.)

Raimo Niemelä osoitti väitöskirjassaan ikääntyneiden informaatiokäyttämisen (2006) McKenzien mallin soveltuvan myös spesifiä tiedontarvealuetta laajempien informaatiokäytäntöjen kuvaamiseen. Väitöskirjassaan Niemelä esittää lisäksi McKenzien mallin täydentämistä *informaatiosta pidättäytymisen* informaatiokäytännöllä (Niemelä 2006, 161–162). Informaatiosta pidättäytymisessä yhteyden ottamisen vaiheessa yksilö etäännyy tai pidättäytyy tiedon lähteestä tai kanavasta. Vuorovaikutuksen vaiheessa yksilö taas jää osattomaksi tiedosta. Niemelän tutkimuksessa informaatiosta pidättäytyminen tuli ilmi eritoten television katselusta pidättäytymisenä vakaumuksellisista syistä. Informaatiosta pidättäytymisen voi kuitenkin nähdä liittyvän myös muun muassa Chatmanin huomioihin informaatioköyhyydestä: tiedonhankinnasta (yleensä tai tietyn kanavan/lähteen kautta) pidättäytyään, koska ei haluta vastaanottaa epämieluisaa tietoa (Sairanen & Savolainen 2008, 3–4).

Niemelän tutkimuksessa kartoitettiin ikääntyneiden informaatiokäytäntöjä McKenzien mallin pohjalta. Aineistona Niemelällä oli 13 opettajaeläkeläisten haastattelut, kyselyt, lauseentäydennystehtävät ja itsearviointitehtävä. Lisäksi Niemelä hyödynsi tutkimuksessaan yhteensä 306 Yksi päivä mediaa -hankkeessa koottua mediapäiväkirjaa. Niemelän tutkimuksen parasta antia oli McKenzien mallin uuteen ryhmään soveltamisen ja täydentämisen lisäksi *toimintaan aktivoitumisen* käsite, jolla Niemelä kuvaa median käytöstä juontuvaa aktivoitumista toimintaan (esimerkiksi päiväohjelman organisointia television ohjelmatietojen mukaan).

McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin soveltaminen vankien informaatiokäytäntöjä tutkiessa luo mielenkiintoisen asetelman. Mallin soveltaminen tuloksiin voi antaa hyvin havainnollistavan kuvan vankien informaatiokäytännöistä ja aktiivisuudesta tiedonhankkijoina. Kuinka paljon vangit etsivät aktiivisesti tietoa? Saavatko vangit tietoa toisen henkilön kautta (esim. sosiaalityöntekijältä vapautumista koskien)? Kuinka aktiivinen seuranta ja kohdentumaton havainnointi toteutuvat kontrolloidussa ja rajoitetussa informaatioympäristössä? Myös Niemelän lisäämää informaatiosta pidättäytymistä on mielenkiintoista testata rajoitetussa informaatioympäristössä: kun kanavia ja lähteitä on rajoitettu, pyritäänkö saatavilla olevista pitämään kiinni vai onko informaatiosta vapaaehtoisesti pidättäytymistä havaittavissa myös vankilaympäristössä? McKenzie mainitsee mallissaan myös jonkin toisen informaatiokäytännön tavan käyttämisen mahdollisuuden mikäli ”ensisijainen” tapa ei ole yksilön kontekstissa mahdollinen. Löytävätkö vangit tällaisia toissijaisia keinoja päästä käsiksi informaatioon, mikäli ovat estyneitä esim. aktiivisesti etsimään tietoa?

Vaikkakin McKenzien malli sopii myös ammatillisen tiedon hankinnan tutkimukseen, on se vahvasti sidoksissa arkielämän tiedonhankintaan (Haasio & Savolainen 2004, 33). Tämä laaja-alainen soveltuvuus tekee mallista käyttökelpoisen aihettani käsiteltäessä. Myös mallin holistinen lähestymiskulma informaatiokäytäntöihin laajentaa ymmärrystä informaatiokäytännöistä: tarkastelu ei rajoitu pelkästään ongelmanratkaisulähtöiseen tiedonhankintaan tai aktiiviseen tiedon etsimiseen, vaan ottaa huomioon myös ei-suunnitelmalliset informaatiokäytännöt.

2.5 Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malli

McKenzien lisäksi informaatiokäytäntöjä on lähestynyt mallin kehittämisen saralla myös Reijo Savolainen. Savolainen (2008) tutki arkielämän informaatiokäytäntöjä laajemmassa elämismaailman

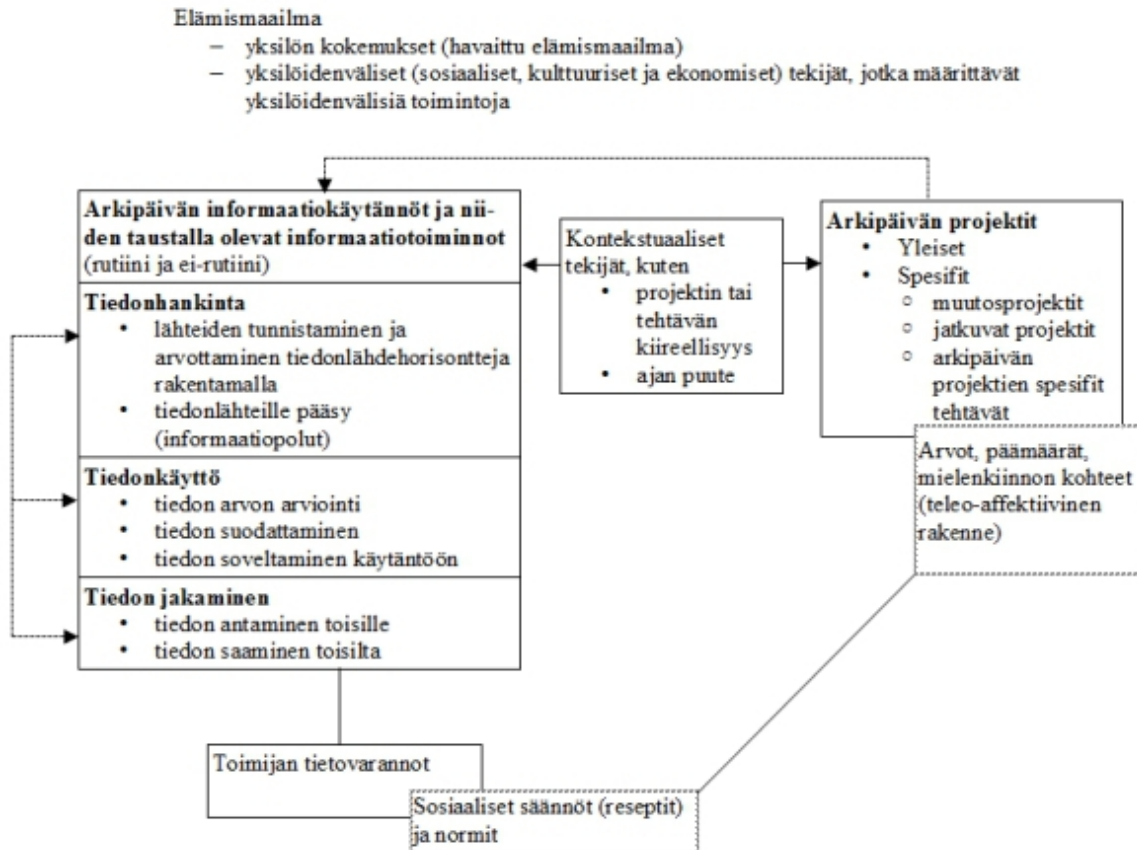
(life-world) kontekstissa. Vuosina 2005 ja 2006 Tampereella tehdyt haastattelut 20 ympäristöaktivistille ja 18 työttömälle muodostivat tutkimuksen empiirisen selkärangan. Lisäksi tutkimuksessa käytettiin hyväksi vuosina 1993-2000 tehtyjen kolmen eri tiedonhankintatutkimusten aineistoa. Tutkimuksessa kartoitettiin vastaajien informaatiokäytäntöjä arkielämän tiedonhankinnan, tiedonkäytön ja tiedon jakamisen aspekteista. Tuloksia suhteutettiin Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malliin (model of everyday information practices, ks. kuvio 3).

Mallin ylimpänä tasona toimii yksilön elämismaailma. Elämismaailma rakentuu yksilön omista kokemuksista sekä sosiaalisista, kulttuurisista ja ekonomisista tekijöistä, jotka vaikuttavat yksilön mahdollisuuksiin toimia elämismaailmassa. Nämä sosiaaliset, kulttuuriset ja ekonomiset tekijät rakentavat ikäänkin kontekstin, johon yksilön informaatiokäytännöt voidaan suhteuttaa. Kontekstuaalisina tekijöinä voivat toimia myös spesifimmät tekijät, kuten esimerkiksi ajan puute.

Arkipäivän projektit (everyday projects) voidaan nähdä informaatiokäytäntöjen liikkeellepanevana voimana. Projektit jakaantuvat kahteen osaan: yleisiin tai generisiin (generic) ja spesifeihin projekteihin. Yleiset projektit (kuten vaikkapa kodinhoidolliset tehtävät) voidaan nähdä koko yhteiskunnalle tai yhteisölle yhteisinä. Spesifit projektit taas ovat yksilön elämäntilanteen mukaisia henkilökohtaisia projekteja, kuten esimerkiksi raskaus. Spesifit projektit voidaan jakaa muutosprojekteihin (change projects) ja jatkuviin (tai itsensä kehittämistä palveleviin) projekteihin (pursuit projects). Muutosprojektille tunnusomaista on sen liittyminen johonkin elämänmuutokseen (kuten vaikkapa muuttamiseen). Jatkuvat projektit taas voidaan usein nähdä harrastuksenomaisina: jotakin asiaa esimerkiksi seurataan yleisen mielenkiinnon vuoksi. (Savolainen 2008, 54; 64) Arkipäivän projektien taustalla voidaan nähdä niin sanottu teleo-affektiivinen rakenne: yksilön arvot, päämäärät ja mielenkiinnon kohteet määrittävät projektien rakentumista ja edistymistä.

Varsinaiset informaatiokäytännöt Savolainen (mt. 64) jakaa mallissa kolmeen osaan: tiedonhankintaan, tiedonkäyttöön ja tiedon jakamiseen. Informaatiokäytännöt taas rakentuvat informaatiotoiminoista (information actions), kuten tiedon arvon arvioinnista. Tiedonhankintaa määrittävät tiedonlähdehorisontit (information source horizons) ja informaatiopolut (information pathways). Tiedonlähdehorisontin käsitettä voidaan hahmottaa kuvittelemalla tiedonhankkija kentälle, jossa hänen silmiensä eteen aukeaa tiedonlähdehorisontti: tärkeämmät tai hyödyllisemmät tiedonlähteet ovat katsojan lähellä ja vähemmän tärkeät tai hyödylliset lähteet kauempana (Savolainen & Kari 2004, 418). Informaatiopolut taas kuvaavat tiedonlähteille menemisen järjestystä (Savolainen 2008, 64).

Informaatiokäytäntöjä määrittävät paitsi arkipäivän projektit ja kontekstuaaliset tekijät, myös toimijan tietovarannot (stock of knowledge). Tietovarannot rakentuvat yksilön kokemuksista ja tiedoista: kuinka missäkin tilanteessa voi toimia. Tähän kytkeytyvät myös sosiaaliset normit ja säännöt (eräänlaiset reseptin kaltaiset ohjeet) esimerkiksi siitä, mitkä tiedonlähteet ovat missäkin tilanteessa hyväksytyjä. (Savolainen 2008, 65–66).

Kuvio 3. Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malli (Savolainen 2008, 65).

Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen malli on laaja-alainen ja kuvaa informaatiokäytäntöjä elämismaailman käsitteen myötä hyvin kattavassa kontekstissa. Mallin avulla esimerkiksi tiedon antamisen tapaiset informaatiotoiminnot voidaan yhdistää taustalla vaikuttaviin projekteihin, kontekstuaalisiin tekijöihin, henkilökohtaisiin mieltymyksiin, sosiaalisiin normeihin ja niin edelleen. Malli soveltuisi epäilemättä kuvaamaan myös vapautumassa olevien vankien informaatiokäytäntöjä ja antaisi tilanteesta hyvin kokonaisvaltaisen kuvan oikein sovellettuina. Mallin laajuus on tämän tutkimuksen kohdalla myös sen heikkous: ajallisten ja voimavarallisten resurssien rajoittuneisuus esti mallin hyödyntämisen kokonaisuudessaan tämän tutkielman teossa. Tiedonlähdehorisonttien,

informaatiopolkujen ja arkipäivän projektien kaltaiset jäsennykset toimivat kuitenkin myös tämän tutkimuksen viitekehykseen sijoitettuna osuvia huomioita tarjoavina käsitteinä.

2.6 Rikosseuraamusten tutkimus

Arkielämän informaatiokäytäntöjen ohella tämän tutkielman viitekehyksenä toimii avovankilaympäristö, jossa elävien vankien informaatiokäytäntöjä tutkitaan. Oman lisänsä tähän tuo myös lähitulevaisuuden vapautumisen aspekti. Vankeja, vankilaa elämisympäristönä ja vapautumista on tutkittu Suomessa jossain määrin, joskin Mirka Smolej'n (2005) selvityksen mukaan niukanlaisesti ja pääosin opinnäytetyövetoisesti. Smolej (2005, 8–13) jakaa aiheen kotimaisen tutkimuskirjallisuuden vuosilta 1994-2004 laitosrangaistustutkimuksen alalta kolmeen pääasialliseen tutkimuslinjaan: vankien elinoloihin, vankilan toimintaohjelmiin ja jälkihuoltoon sekä muihin laitosrangaistusaiheisiin tutkimuksiin. Vaikkakin selvityksestä on tämän tutkielman raportointihetkellä kulunut jo 10 vuotta, ei suurta paradigmanmuutosta ole kuitenkaan ollut havaittavissa.

Kuten Smolej (mt., 7) huomauttaa, ovat laitosrangaistuksiin kohdistuneet tutkimukset keskittyneet lähinnä vankien käsityksiin vankeusrangaistusten suorittamisesta ja elämästä vankilassa. Myös tämä tutkielma voidaan nähdä osittain mainitun tutkimussuuntauksen edustajana. Toisaalta alan tutkimus on Suomessa ollut keskittynyt yhteiskuntatieteisiin ja sosiaalialaan (mt., 41), johon tämä tutkielma luo poikkeavuuden: varsinaista informaatiotutkimuksen soveltamista laitosrangaistusten tutkimiseen ei ole maassamme toistaiseksi tehty.

Vankien vapautumista on Suomessa tutkittu viime vuosina pitkälti vapautumisen tukemisen ja sosiaalihuollon näkökulmista. Kati Ahonen (2010) selvitti opinnäytetyössään vapautuvien vankien palveluntarpeita ja tavoitteita yhteiskuntaan sijoittumiseen liittyen. Pääasialliset tavoitteet vangeilla olivat vankilaan johtaneesta elämäntavasta irrottautuminen ja ”elämän normaalius”, joka perustuisi omaan asuntoon, elämänsisältöön, säännölliseen päivärytmiin ja ihmissuhteisiin (mt., 35–37). Tarvitsemikseen tukipalveluiksi vangit taas kokivat toimeentuloon, asunnon hankintaan, henkiseen tukeen sekä terveystalouteen liittyvät palvelut (mt., 39).

Nina Kaistila & Veera Kuusisto (2011) keskittyivät opinnäytetyössään Turkuun vapautuneiden vankien vapautumiseen liittyviin ongelmiin ja sosiaali- ja terveystalouden asiakkuuteen. Suurimmat ongelmakohdat vapautumisessa liittyivät asunnottomuuteen, päihdeongelmiin, työttömyyteen ja ihmissuhteisiin (mt., 36). Vangit kokivat tärkeimmiksi tarvitsemikseen palveluiksi asumiseen, työllis-

tymiseen ja toimeentuloon liittyvät palvelut. Palvelujen tasoa arvioidessaan vangit kokivat päihde- ja asuntopalvelut pääsääntöisesti riittämättömiksi. Myös toimeentuloon liittyvät palvelut kuten työvoimatoimiston tai kansaneläkelaitoksen kanssa asiointi koettiin hankalana. (mt., 44–45.) Näiden oppinnäytetöiden lisäksi vankilasta vapautuvien tukijärjestelmien palveluita ja toimivuutta on selvitetty muun muassa Kauralan & Kylämarttilan (2010) sekä sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön (2006) toimesta.

Vankien elinolojen ja vapautumisen tutkimuksen lisäksi Suomessa on selvitetty myös muun muassa vankien koulutukseen osallistumista, oppimisvalmiuksia ja -strategioita sekä opetuksen laatua Leena Kosken ja Kaija Miettisen (2007) tutkimuksessa. Yhteensä 2 269 vankia vastasi Kosken ja Miettisen kyselyyn; 74 % vastaajista suoritti rangaistustaan suljetussa ja 26 % avovankilassa. Suurin osa vastaajista (91 %) oli miehiä. Selvityksen mukaan vankien koulutustaso on yleisesti ottaen muuhun väestöön suhteutettuna alhainen. Noin kolmasosa kyselyyn vastanneista vangeista opiskeli vankilassa. Vankilassa suoritettavat opinnot ovat useimmiten ammatilliseen koulutukseen liittyviä ja myös vankien koulutustoiveet keskittyvät ammatillisiin opintoihin. Oppimisvaikeuksia kartoitettiin luku- ja kirjoitus- sekä laskemisen ja matematiikan vaikeuksien itsearvioinnilla. Lukuvaikeuksia koki omaavansa noin neljäsosa vangeista, laskemiseen ja matematiikkaan liittyviä vaikeuksia taas oli vajaalla 40 % vastaajista. Lisäksi oppimisvalmiuksia käsiteltiin tietotekniikan käyttötaitojen itsearvioinnilla. Noin kolmasosan mielestä omat tietotekniset taidot olivat huonot tai erittäin huonot, samoin keskinkertaisiksi taitonsa arvioi noin kolmannes. Viidesosa vastaajista piti tietoteknisiä taitojaan hyvinä tai erittäin hyvinä. Opetuksen laatuun vankiloissa oltiin pääosin tyytyväisiä.

Alhainen koulutustaso ja ongelmat oppimisvalmiuksissa voivat olla yhteydessä vankien informaatiokäytäntöjen mahdollisiin erityispiirteisiin ja esimerkiksi pienen maailman, elämänpiirin ja informaatioköyhyyden käsitteiden kuvaaman elämismailman rakentumiseen (vrt. Chatman 1991; 1996). Tarkemmin vankien koulutustaan ja oppimisvalmiuksien suhdetta informaatiokäytäntöihin ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan käydä läpi, vaan tema nostetaan taustalle tulosten suhteuttamiseksi.

2.7 Vankien tiedontarpeita koskevat tutkimukset

Varsinaista vankien informaatiokäytäntöihin liittyvää tutkimusta ei Suomessa ole tehty. Informaatiotutkimuksen ja vankila-aiheen leikkauspisteenä on tutkittu lähinnä vankilakirjastoja (mm. Koponen, Peltonen & Hyytinen 2004, Lehtinen 2001, Suominen 2008, Toivanen 1998). Myös vankien ja lukemisen suhdetta on pohdittu ja tutkittu (Kurki & Sipilä 1990, Timonen 2015, Uimonen 1993). Vasta-

kaikua tämän tutkimuksen informaatiokäytäntöihin ja tiedontarpeisiin pohjautuvaan näkökulmaan on kuitenkin ollut havaittavissa maailmalta.

Suosituin lähestymiskulma vankien informaatiokäytäntöjen alueen tutkimukseen on ollut vankien tiedontarpeiden selvittäminen. Diane K. Campbell (2005, 20) pelkistää vankien tiedontarpeet kahden pääkysymyksen: miten selvitä vankilassa ja miten päästä ulos vankilasta. Vankilassa selviämiseen kuuluvat Campbellin mukaan tiedontarpeet siitä, keihin voi luottaa, miten saada vankilan yhteisön hyväksyntä ja mitä oikeuksia vangilla on. Ulospääsyyn lukeutuviksi tiedontarpeiksi Campbell taas lukee lainopilliset tiedontarpeet ja sen, mitä elämällänsä vapauduttuaan voi tehdä. Pelkistys on ehkä tarkoitushakuisestikin kärkevä: Campbellin esittämät tiedontarpeet kuvaavat erittäin yksipuolista ja suppeaa elämismaailmaa. Tiedontarveanalyysi on osa Campbellin suorittamaa T.D. Wilsonin informaatiokäyttämisen mallin sovellusta vankeihin ja vankilaympäristöön, jossa Campbell lainaa aineistonsa informaatiotieteiden ulkopuolisista tutkimuksista. Wilsonin mallin sovellus eittämättä toimii myös vankilakontekstissa, kuten Campbell osoittaa tekstissään. Campbell peräänkuuluttaa vankien informaatiokäyttämisen tutkimuksessa pitkäaikaistutkimuksen tarvetta (mt., 31), jotta vankeuden vaikutuksia yksilöiden informaatiokäyttämiseen myös vapaudessa voitaisiin analysoida. Toisaalta Campbell jättää huomiotta informaatiokäyttämisen suunnittelemattoman puolen, jota voidaan tarkastella esimerkiksi tässä tutkielmassa hyödynnetyn McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin avulla. Ei-suunnitelmalliset informaatiokäytännöt voivat myös luoda kuvaa vankilassa selviytymisen ja ulospääsyn ulkopuolisista tiedontarpeista ja kiinnostuksen kohteista, jolloin elämismaailmasta ja sen sisältämistä informaatiokäytännöistä voidaan saada laajempi näkemys.

Jacintha U. Eze (2014) tutki vankien tiedontarpeita viidessä Kaakkois-Nigerian vankilassa. Eze selvitti vankien tiedontarpeiden alueita, vankien käytössä olevia kirjastoja ja muita informaatiopalveluita ja sitä, saavuttivatko vangit tarvitsemansa tiedon. Kyselytutkimuksen otoksena oli yhteensä 1095 vankia. Tärkeimmiksi tiedontarveryhmiksi tutkimuksessa nousivat hengelliseen kasvuun, terveyteen, oikeudellisiin kysymyksiin, koulutukseen ja taloudellisiin kysymyksiin liittyvät tiedontarpeet. Näistä vain oikeudellisiin ja hengellisiin kysymyksiin liittyvät tiedontarpeet tyydyttyivät vankilassa jossain määrin; muiden tiedontarpeiden täyttymisen kohdalla esiintyi enemmän ongelmia. Myös kirjasto- ja informaatiopalveluiden taso oli tutkittavissa vankiloissa heikoissa kantimissa. Vankiloihin oli järjestetty kirjastopalveluita, mutta ne koettiin paljolti puutteellisiksi; yleensä ainoa kirjastopalvelu oli kirjaston kokoelman lainaamismahdollisuus, joskin kokoelmatkin koettiin puutteellisiksi. Vain yhdessä kirjastossa oli järjestetty tietopalvelua, joka sekin koettiin puutteelliseksi.

Yhdessäkään vankilassa ei ollut mahdollisuutta päästä internetiin tai kaukolainata aineistoa. Myöskään minkäänlaisia kirjaston palvelun opastuksia tai muita palveluja ei ollut saatavilla.

E.R.K. Rafedzi ja A. Abrizah (2014) taas kartoittivat tiedontarpeita malesialaisissa nuorisovankiloissa. Rafedzi ja Abrizah haastattelivat 23 13-21 -vuotiasta neljässä eri kasvatuslaitoksessa asuvaa nuorta heidän tiedontarpeistaan ja tiedonhankinnan kanavistaan. Tutkimuksessa esiin nousseet tiedontarpeet jaettiin kahdeksaan ryhmään. Tiedontarpeet liittyivät jokapäiväiseen turvallisuuteen ja vertaistukeen, vankilan päivittäisiin toimintoihin, virkistykseen, perheeseen, seksuaalisuuteen, terveyteen, koulutusmahdollisuuksiin ja oikeudellisiin kysymyksiin. Tiedonhankinnan kanavia selvitettäessä kiinnitettiin huomio paikkaan, missä tietoa etsittiin, sekä tiedon lähteisiin. Parhaita tiedonvälityksen paikkoja olivat asuntolat ja vierailutilat. Muita mainittuja tiedonhankinnan ympäristöjä olivat luokkahuoneet ja joidenkin haastateltavien kohdalla myös kirjasto. Suosituimmat tiedonlähteet olivat ystävät, opettajat, perheenjäsenet, televisio ja kirjat.

Meri Bajić (2015) kartoitti kuuden kroatialaisen vankilan vankien tiedontarpeita ja lukemiseen liittyviä mieltymyksiä. Yhteensä 504 vankia vastasi Bajićin kyselylomaketutkimukseen. Tiedontarvealueet jaoteltiin kahdeksaatoista osioon:

- oikeudet vankilassa (rights in the prison)
- perhe (family)
- vankilan jälkeinen elämä (life after prison)
- työllistyminen (employment)
- vankilan säännöt (prison rules)
- urheilu ja urheilutapahtumat (sports and sport events)
- vankilan ulkopuolinen elämä (life outside the prison)
- taloudelliset seikat (finances)
- terveys (health)
- oikeudelliset kysymykset (law, legal practice)
- koulutus (education and training)
- ajankohtaiset tapahtumat Kroatiassa ja maailmalla (current events in Croatia and abroad)

- oma oikeusprosessi (my legal process)
- kulttuuri ja kulttuuritapahtumat (culture and cultural events)
- uskonto (religion)
- psykologia (psychology)
- julkisuuden henkilöt (famous persons [singers, actors, politicians etc.])
- muut (other)

Suosituimmat tiedonlähteet olivat perhe ja ystävät sekä vankilan henkilökunta. Myös toiset vangit, kirjat, sanomalehdet ja oma asianajaja olivat suosittuja tiedonlähteitä. Suurimmaksi tiedonhankintaa hankaloittavaksi tekijäksi nostettiin se, ettei vangeilla ollut mahdollista päästä internetiin. Vankilakirjaston käyttöä kartoitettaessa tutkimuksessa ilmeni, että vajaa viidesosa vastaajista (19,3%) ei käyttänyt kirjastoa lainkaan, 14,8% käytti kirjastoa harvoin, 29,2 % useamman kerran kuukaudessa ja 18,1% päivittäin tai lähes päivittäin. Suurimmat syyt kirjastossa käyntiin olivat aineiston lainaus (79,2% kirjaston käyttäjistä), television katselu (15,6%) ja toisten vankien tapaaminen (11,7%).

Kaiken kaikkiaan Ezen, Bajićin ja Rafedzin & Abrizahin tutkimustulokset antavat Campbellin kärkeistystä laueamman kuvan vankien tiedontarpeista. Esille toki nousee vankilassa selviytymiseen ja ulospääsyyn liittyvät tiedontarpeet, mutta kokonaisuudessaan tiedontarpeet informaatiokäytäntöjen osana eivät selity pelkästään näitä teemoja tarkastelemalla. Varsinkin Bajićin tutkimuksessa esiin nousevat myös vankilaelämän ulkopuoliset tiedontarpeet, kuten ajankohtaiset tapahtumat, urheilu ja niin edelleen. Käytetyissä tiedonlähteissä huomio kiinnittyy henkilölähteiden suosimiseen: tämä selittyy tietenkin jo vankilaympäristön rajatulla tiedonvälityskentällä.

Ezen, Bajićin ja Rafedzin & Abrizahin tutkimukset julkaistiin osittain tämän tutkielman tekoprosessin aikana. Esitellyt tutkimukset keskittyvät pitkälti vankien tiedontarpeisiin. Vaikka tiedontarpeita kartoitetaan myös tässä tutkielmassa, on pääasiallisena huomionkohteena kuitenkin informaatiokäytännöt laajemmassa kontekstissa, keskittyen siten myös ei-suunnitelmallisiin informaatiokäytäntöihin. Lisäksi jokaisen tutkimuksen paikkaa voi puolustaa niiden omalla kontekstillaan: malesialainen nuorisovankila, kaakkois-nigerialaiset ja kroatialaiset vankilat eroavat toisistaan ja suomalaisesta avovankilasta ympäristöltään ja kulttuuriltaan oletettavasti ainakin jossain määrin. Tätä tutkielmaa erottaa esitellyistä myös lähitulevaisuuden vapautumisen aspekti: vaikkakin esitelyjen tutkimusten tiedontarvetuloksissa on huomattavissa tulevan vapautumisen mukanaan tuomia tiedontarpeita, ei tutkimuksissa ole keskitytty vapautumisen muutosprojektin kuvaamiseen sen enempää. Tässä tutkielmassa pyritäänkin osallistumaan esitelyjen tutkimusten luomaan keskusteluun vankien infor-

maatiokäytännöistä ja valottamaan aihetta myös paikallisen kontekstin ja ei-suunnitelmallisten informaatiokäytäntöjen kautta.

3 TUTKIMUSASETELMA

Tässä luvussa esitellään käsillä olevan tutkielman tutkimusasetelma. Luvussa 3.1 esitellään tutkimusongelma ja -kysymykset. Avovankilan erityispiirteisiin tiedonhankintaympäristönä tutustutaan luvussa 3.2. Käytettyihin tutkimusmenetelmiin ja tutkimuksen suorittamiseen syvennyttään luvussa 3.3.

3.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tutkimusongelmanani on selvittää, millaisia informaatiokäytäntöjä lähitulevaisuudessa vapautuvilla vangeilla on. Näitä informaatiokäytäntöjä tarkastelen tarkemmin kolmesta näkökulmasta:

- 1) tiedontarpeet,
- 2) tiedonhankinnan tavat ja
- 3) tiedonhankinnan esteet.

Tiedontarpeilla tarkoitetaan tässä tapauksessa paitsi ongelmalähtöisiä tiedontarpeita, myös orientoivan tiedon tarvetta. Ongelmalähtöisiä tiedontarpeita kuvaa esimerkiksi McKenzién mallin (ks. luku 2.4) tiedon aktiivisen etsimisen informaatiokäytännöt. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että ongelmalähtöisiä tiedontarpeita voi esiintyä myös ilman tiedonhankintaa. Orientoivan tiedon tarpeita taas kuvaa hyvin aktiivisen seurannan informaatiokäytännöt: jonkin aiheen aktiivisella seurannalla pyritään tyydyttämään aihealueen orientoivan tiedon tarve. *Tiedonhankinnan tavat* käsittävät tutkimukseni tiedonlähteet (esimerkiksi toiset henkilöt) ja kanavat (esimerkiksi puhelinyhteys). Karkeasti jaoteltuna tiedonlähteet voidaan käsittää tiedon materiaalisina kantajina ja kanavat organisoituina käytäntöinä tai menetelminä, joita pitkin noille tiedonlähteille päästään (Haasio & Savolainen 2004, 19–20). Käytännössä lähteiden ja kanavien välinen ero voi olla tapauskohtaisesti jokseenkin problemattista esimerkiksi internetin välityksellä hankittua tietoa analysoitaessa (ks. mt. 20). Lähteiden ja kanavien välistä jaottelua ei tässä tutkimuksessa erityisesti painoteta, vaan tiedonlähteet ja kanavat käsitellään osana informaatiokäytäntöjen mallin soveltamista. *Tiedonhankinnan esteissä* taas kiinnitetään huomio mahdollisiin tiedonhankintaa vaikeuttaviin tai estäviin tekijöihin.

Esiteltyjen kolmen näkökulman lisäksi kuvaa lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytännöistä syvennetään pyrkimällä selvittämään avovankilaympäristön vertautumista suljetun

vankilan ja toisaalta vankilan ulkopuolisen vapauden ympäristöihin informaatiokäytäntöjen osalta. Tarkoituksena on kerätä tietoa siitä, miten vankeusrangaistus vaikuttaa yksilön informaatiokäytäntöihin ja sitä kautta elämänhallintaan.

Tutkimuksen otteen muotoutumiseen on vaikuttanut paljolti Pamela J. McKenzien (2003) informaatiokäytäntöjen malli (ks. luku 2.4). Tulosten esittelyn ja analysoinnin yhteydessä kiinnitetään siksi huomio myös vankien informaatiokäytäntöjen jakautumiseen kyseisen mallin mukaan. Informaatiokäytäntöjen jaottelu mallin pohjalta voi havainnollistaa eri informaatiokäytäntöjen tapojen painottumisia ja näin ollen toimia indikaattorina informaatiokäytäntöjen monipuolisuudesta ja ongelmakohdista.

Vankien informaatiokäytäntöjen selvityksestä saaduista tuloksista pyritään lisäksi analysoimaan, onko tuloksista löydettävissä yhteyksiä pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteisiin (ks. luku 2.2). Tämän analyysin tarkoituksena on paitsi syventää näkemystä informaatiokäytäntöjen kokonaisuudesta, myös tarkastella informaatiokäytäntöjen suhdetta vankien elämismaailmaan laajemmassa kontekstissa.

3.2 Avovankila tiedonhankinnan ympäristönä

Kuten edellisessä luvussa kerrottiin, keskitytään tämän tutkielman tutkimusongelmassa lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytäntöihin. Lähitulevaisuudessa vapautuminen kontekstuaalisena tekijänä vaikutti yhdessä tutkielman taloudellisten ja ajallisten rajoitteiden kanssa tutkimusjoukon valitsemiseen Naarajärven avovankilasta. Vapautumisen aspektin kannalta Naarajärven avovankila oli suotuisa, sillä vankilassa on pääasiassa lyhytaikaisia tai pitkäaikaisen rangaistuksen loppuosaa suorittavia vankeja (Rikosseuraamuslaitos 2015).

Naarajärven vankila on Pieksämäellä sijaitseva 101-paikkainen avovankila. Laitokseen sijoitetut ovat päihteettömyyteen sitoutuvia vankeus- ja sakonmuutosrangaistusta suorittavia vankeja, joilla on osallistumisvelvollisuus päivittäiseen toimintaan, kuten työtoimintaan, ammatilliseen koulutukseen tai kuntouttavaan päivätoimintaan. Vankilan keskivankiluku vuonna 2013 oli 88. (Rikosseuraamuslaitos 2015.)

Vankeuslain (2005) 1 luvun 3§:n mukaan vankien olot on järjestettävä vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja niin pitkälle kuin on mahdollista. Tämä niin kutsuttu *normaalisuusperiaate* (ks. esim. Kaurala & Kylämarttila 2010, 6–7; Hartoneva 2002) toimii vankeusrangaistuksen suunnitelmallisuuden taustalla. Samassa pykälässä tarkennetaan, ettei vangin oikeuksiin tai olosuhteisiin tule aiheuttaa muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään laissa tai jotka seuraavat välttämättä itse rangaistuksesta. Rangaistuksen vapauden menetyksellisen luonteen vuoksi myös avovankila ympäristönä rajoittaa vankien tiedonhankintaa ja yhteyksiä. Normaalisuusperiaate kuitenkin ohjaa omalta osaltaan myös vankien tiedonhankinnallisia ja -välityksellisiä mahdollisuuksia.

Vankeuslaissa (2005, 11 luku) linjataan, että vangeille on varattava tilaisuus seurata televisio- ja radio-ohjelmia ja sanomalehtiä. Vangeilla on myös mahdollisuus hankkia omalla kustannuksellaan aikakauslehtiä ja kirjallisuutta. Vangeilla on myös mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluja.

Vangeilla on oikeus kirjeenvaihtoon. Vangille saapunut tai vangin lähettämä kirje saadaan kuitenkin lukea vankilan henkilökunnan toimesta, mikäli se on tarpeen esim. vangin rikostaustan, käyttäytymisen tai turvallisuuden vuoksi. Puhelimen käyttö on vangeille mahdollista omalla kustannuksella. Puhelujen kuunteleminen on perustelluista syistä mahdollista, samoin kuin niiden tallentaminen. (Vankeuslaki 2005, 12 luku.) Naarajärven avovankilassa vankien on myös mahdollista käyttää valvottua internetyhteyttä välttämättömien asioiden hoitamiseksi siitä erikseen sovittaessa. Vangeilla on oikeus tavata vankilan ulkopuolisia vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena varattuina aikoina (Vankeuslaki 2005, 13 luku).

3.3 Tutkimusmenetelmät

Vastauksia luvussa 3.1 esitettyihin tutkimuskysymyksiin lähdetään etsimään teemahaastatteluiden kautta. Vaikkakin haastattelu voidaan nähdä erityisesti kvalitatiivisen tutkimusotteen aineistonkeruumetodina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 127), tulee kuitenkin muistaa, että jako kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen tutkimuksen välillä ei useinkaan ole näin yksinkertainen (Eskola & Suoranta 1998, 13–15). Vaikkakin tutkimusotteen jaottelussa voi karkeimmillaan olla kyse pelkästään aineiston keräämisen ja analysoinnin tavoista (emt., 13), on kyse myös tutkimuskysymyksistä ja tavoista vastata niihin.

Tämän tutkimuksen metodinen tausta voidaan joka tapauksessa nähdä löytyvän kvalitatiivisesta tutkimusotteesta. Kvalitatiivisen tutkimuksen keskeisinä piirteinä voidaan nähdä kokonaisvaltainen tiedonhankinta, ihmisen suosiminen tiedon keruun instrumenttina, induktiivinen analyysi, laadullisten metodien (esim. haastattelu) käyttö aineiston hankinnassa, kohdejoukon tarkoituksenmukainen valinta, tutkimussuunnitelman joustavuus ja tapausten käsittely ainutlaatuisina (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 155). Tutkimuksen metodivalintoihin syvennyttään tarkemmin seuraavissa alaluvuissa, ensin aineiston keräämisen kohdalta luvussa 3.3.1 ja tulosten analyysin osalta luvussa 3.3.3. Aineiston keruun käytännön suorittamista kuvataan luvussa 3.3.2.

3.3.1 Aineistonkeruun menetelmät

Alun perin ajatuksissa oli toteuttaa tutkimuksen aineiston kerääminen menetelmätriangulaatiota hyödyntäen. Teemahaastattelu tuntui aiempien arkielämän tiedonhankintaan tai informaatiokäytäntöihin kohdistuneiden tutkimusten (esim. Chatman 1999, Niemelä 2006, Savolainen 1995, Tuomi 1992) perusteella luontevalta lähtökohdalta. Tutkimusta olisi kuitenkin hyödyttänyt myös kyselytutkimuksen suorittaminen esimerkiksi vankien tiedontarpeita kartoitettaessa, mutta tämä olisi käynyt liian työlääksi tutkielman laajuuden rajoituksiin suhteutettuna. Hieman keveämmän lisäpainon aineistoon olisi tuonut myös esim. McKenzien tahollaan hyödyntämä päiväkirjan pitäminen (ks. luku 2.4). Päiväkirjan pitäminen McKenzien tapaan olisi kuitenkin luultavasti kärsinyt vankilaolosuhteista: säännöllisen puhelinyhteyden pitäminen vankeihin ja samojen vankien haastattelujen sovittaminen sekä tutkijan, tutkimusjoukon että vankilan rutiinien aikatauluihin olisi ollut hyvin haasteellista ja viivästyttänyt tutkimuksen aikataulua. Myös informanttien motivaatio esimerkiksi tiedontarpeidensa listaamiseen oli kysymys, jonka perusteella osittain luovuin päiväkirjaideasta.

Kyselylomakkeen, päiväkirjan tai muun vastaavan täydentävän aineistonkeruumenetelmän pois jättäminen osoittautui lopulta työn aikataulunmukaisen valmistumisen kannalta hyväksi päätökseksi. Tämä johtui siitä, että haastattelut päästiin toteuttamaan hieman suunniteltua myöhemmin, joka rajoitti tulosten esittelemiseen ja analyysiin varattua aikaa. Myös aineiston määrän merkittävä lisäntyminen päiväkirjan tai kyselytutkimuksen mukana ollessa olisi viivästyttänyt tutkielman aikataulunmukaista valmistumista.

Aineistonkeruumenetelmäksi valikoitui siis lopulta ainoastaan teemahaastattelut. Haastattelun pääteemat jakaantuivat McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin mukaan aktiiviseen etsimiseen, aktiiviseen seurantaan, kohdentumattomaan havainnointiin ja tiedonsaantiin toisen henkilön hankki-

mana. Jokainen näistä neljästä pääteemasta taas piti sisällään teemat tiedonhankinnan tavoista, esteistä, tiedontarpeista sekä ympäristöeroista (miten tavat, tarpeet ja esteet eroavat avovankilassa, suljetussa vankilassa ja vapaudessa). Haastattelurunko on kokonaisuudessaan tarkasteltavana liitteessä 1.

Kuten mainittua, teemahaastattelun valikoituminen aineistonkeruun menetelmäksi sai pontta aihealueen aiempien tutkimusten esimerkistä. Teemahaastattelun valintaa puolsi myös kohdejoukon ja tutkimuskysymysten luonne. Hirsjärvi & Hurme (1988, 15) on koonnut haastattelun ja kyselylomakkeen kulloiseenkin tutkimusotteeseen soveltuvuuden näkökulmia. Kymmenkohtaisen luettelon pohjalta voidaan tämän tutkimuksen aineistonkeruumenetelmän valintaa puolustaa ainakin seuraavin huomioin:

- Haastattelu sopii alhaisen koulutustasoa edustavan ryhmän tutkimiseen (Hyman 1954, Selltiz ym. 1962; tässä Hirsjärvi & Hurme 1988, 15). Vankeja voidaan pitää alhaisen koulutustason ryhmänä: peruskoulu puuttuu noin viideltä prosentilta vangeista ja ammattikoulutus puolelta (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2006, 21).
- Haastattelussa on kyselytutkimusta paremmat mahdollisuudet motivoida haastateltavia (Gorden 1969; tässä Hirsjärvi & Hurme 1988, 15). Kysymykseen vastaamatta jättämisen voi nähdä kyselytutkimuksessa helpompana kuin haastattelussa.
- Haastattelu avaa mahdollisuuksia kysymysten tulkintaan, täsmennyksiin ja joustoon (Gorden 1969, Selltiz ym. 1962; tässä Hirsjärvi & Hurme 1988, 15). Hankalasti lähestyttävät aiheet voidaan kiertää erilaisten apukysymysten kautta.
- Haastattelu voi sopia kyselylomaketta paremmin emotionaalisille ja intiimeille alueille (Sanford 1966; tässä Hirsjärvi & Hurme 1988, 15). Myös tässä erilaiset kysymistekniikat ja lähestymistavat voivat auttaa. Vankeus voi olla monelle vangille häpeällinen tai herkkä aihe.
- Haastattelun kautta voidaan saada esille kuvaavia esimerkkejä (Sanford 1966; tässä Hirsjärvi & Hurme 1988, 15). Informaatiokäytäntöjen kuvaaminen laajemmassa perspektiivissä hyötyy esimerkkitapausten havainnollisuudesta.

Jos tutkimuksessa olisi keskitytty pelkästään tiedontarpeiden keräämiseen, olisi kyselytutkimus laajemmalla otoksella varmasti ollut omalta osaltaan hedelmällisempi keruumenetelmä, kuten luvussa 2.7 esitellyistä vankien tiedontarvetutkimuksista voidaan huomata. Kuitenkin koska tutkimusote on laajahko informaatiokäytäntöjen kokonaisuus, oli yksinkertaisempaa suorittaa aineiston keruu teemahaastatteluin. Tätä valintaa puolustaa myös esitelty menetelmän joustavuus: esimerkiksi suunnittelematonta tiedonhankintaa on helpompi lähestyä vapaamuotoisemman keskustelun kautta

esittäen tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä ja vaihtoehtoisia sanamuotoja. Teemahaastattelun suomat vapaudet mahdollistavat myös teemojen käsittelyn yksilöllisessä järjestyksessä.

Tutkimusjoukoksi valikoitui aineistonkeruumenetelmän ja kohdevankilan varmistuttua 10-12 satunnaisotannalla valittua Naarajärven avovankilan vankia. Lähitulevaisuuden vapautumisen aspekti otettiin huomioon siten, että haastateltavat valikoitiin kuuden kuukauden sisällä vapautumassa olevista vangeista. Kuuden kuukauden sisällä vapautumisen aikaikkuna mahdollisti tutkimukselle laajahkon perusjoukon pitäen samalla vapautumisen näkökulman suhteellisen relevanttina. Otoksen koon valintaan vaikutti käytössä olevat rajalliset ajalliset resurssit. Kuitenkin vankilan kokoon suhteutettuna (keskivankiluku 88 vuonna 2013) mainitun otoksen arveltiin riittävän tutkimuksen tarpeisiin. Tarkoituksena on paitsi kuvata vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä yleisesti, myös nostaa esiin tapausesimerkkejä, jotka kertovat informaatiokäytäntöjen nyansseista ympäristöön suhteutettuna. Haastattelujen kokoaminen useammasta eri vankilasta olisi myös voinut syventää kuvaa vankien informaatiokäytännöistä, mutta rajallisista resursseista johtuen haastattelut suoritettiin vain yhdessä vankilassa. Tämä valinta toisaalta myös hyödytti tutkimusta: useamman eri vankilan mukaan ottaminen tutkimukseen olisi mahdollisesti vaikeuttanut tulosten suhteuttamista ympäristön mukaan. Yhden vankilan otoksessa ympäristö on sen sijaan jokseenkin vakioitu.

3.3.2 Aineiston keruu

Tutkimuksen aineiston keruu suoritettiin haastattelemalla lopulta 11 Naarajärven avovankilan vankia. Haastateltavien hankinnassa ja haastattelujen järjestämisessä vankilan henkilökunnan apu oli korvaamatonta. Haastateltavien rekrytointi aloitettiin huhtikuussa 2015 seulomalla vankilan tietojärjestelmästä kaikki kuuden kuukauden sisällä vapautuvat vangit. Tästä joukosta satunnaisesti valituille 17 vangille lähetettiin kutsukirje tutkimukseen (ks. liite 2). Kaikki kutsun saaneet vangit suostuivat haastatteluun. Tutkimukseen osallistumisen houkuttelevuutta pyrittiin lisäämään tarjoamalla palkkioksi kahvipaketti.

Lopulta haastatteluja päästiin toteuttamaan kesäkuun ensimmäisellä viikolla. Haastattelut suoritettiin aamu- ja iltapäivisin vankien työ-/opiskeluaikana, joka asetti omat rajoitteensa haastattelujen järjestämiselle. Tyypillinen haastattelupäivä piti sisällään kahdesta kolmeen haastattelua kello yhdeksän ja yhdentoista välillä. Kello 11-12 vangeilla oli ruokatunti, jonka jälkeen haastateltiin vielä kahdesta kolmeen vankia.

Haastattelut järjestettiin Naarajärven avovankilan hallintorakennuksessa. Paikalla haastattelussa olivat ainoastaan haastattelija ja kulloinenkin haastateltava. Haastateltava sai ennen haastattelua täytettäväkseen haastatteluun suostumisluvan (ks. liite 3). Tämän jälkeen toteutettiin varsinainen haastattelu kysymällä haastateltavilta aluksi joitakin taustatietoja ja käymällä sen jälkeen teemahaastattelun teemat läpi keskustelun ohjaamassa järjestyksessä. Ensimmäinen haastattelu suoritettiin haastattelu-
rungan numeroidussa järjestyksessä. Tiedon aktiivisen etsimisen ja etenkin tiedontarpeiden kysymisen huomattiin kuitenkin liian suorasukaiseksi aloituskohdaksi. Muissa haastatteluissa aloittavana teemana taustatietojen jälkeen toimikin aktiivisen seurannan teema. Ensimmäinen haastattelu katsottiin kuitenkin laadultaan yhtäläiseksi muiden haastattelujen kanssa ja sisällytettiin tuloksiin hie-
man poikkeavasta haastattelutilanteesta riippumatta.

Haastattelut äänitettiin ja äänitteet litteroitiin myöhemmin peruslitteroinnin tarkkuudella sanatarkasti, mutta jättäen pois muun muassa täytesanat ja keskenjääneet tavut. Haastattelujen kesto vaihteli noin 12 minuutista noin 27 minuuttiin, yleisimmän keston jakaantuessa 20-27 minuutin välille.

3.3.3 Analyysi

Tulosten esittely ja analyysi aloitetaan taustatietojen ja sen jälkeen informanttien mediarepertuaarien yleisellä esittelemisellä. Mediarepertuaareilla käsitetään tässä tutkimuksessa tarjolla olevan median käytöstä muodostuvaa kuvaa informanttien median hyödyntämisestä. Tarkoituksena on paitsi antaa kuva avovankilan vankien mediankäytöstä, myös alustaa käsitteen avulla informaatiokäytäntöjen esittelyä luoden näin vankien elämismaailmasta ja informaatiokäytännöistä ehjempi ja laajempi kuva. Niemelä (2006) hyödynsi mediarepertuaarin käsitettä kuvaillessaan opettajaeläkeläisten mediankäyttöä elämänkulun kontekstissa. Samantapainen lähestymiskulma on käytössä myös tässä tutkielmassa, tosin elämänkulun kontekstia ei oteta huomioon yhtä laajasti. Vankien mediarepertuaareja kuvataan tässä tutkimuksessa vankeuden elämänvaiheen näkökulmasta ja osittain suhteutettuna elämään vapaudessa.

Vankien tiedontarpeet käsitellään erikseen vapautumiseen ja muuhun kuin vapautumiseen liittyvien tiedontarpeiden osalta. Koska tämän jaottelun huomattiin keskittyvän yksinomaan ongelmalähtöisiin tiedontarpeisiin, hyödynnettiin tiedontarpeiden esittelyssä myös McKenziin mallin (ks. luku 2.4) pohjalta erotettua aktiivisen seurannan aihealueet -jaottelua. Aktiivisen seurannan aihealueilla pyritään kuvaamaan vankien orientoivan tiedon tarpeita. Raja aktiivisen etsimisen ja seurannan (tai ongelmalähtöisen ja orientoivan tiedon hankinnan) välillä voi olla häilyvä: siksi myös seurannan aihealueet on syytä ottaa huomioon. Tiedontarpeiden esittelemisen taustalla ei käytetä valmiita jaotte-

luita johtuen aineiston määrästä ja luonteesta. Esimerkiksi Warnerin, Murrayn ja Palmourin (ks. luku 2.1) jaottelun käyttäminen olisi tuntunut keinotekoiselta jaottelulta jaottelun vuoksi. Jaottelun yhtenäistäminen jonkin aiemman jaottelun kanssa olisi ollut mielekkäämpää, mikäli tuloksia olisi suoraan verrattu aiempiin tutkimustuloksiin. Näin ei kuitenkaan tutkimuskysymysten ja aineiston luonteen vuoksi toimittu. Yhtäläisyyksiin ja eroavaisuuksiin muiden vankien tiedontarpeita koskevien tutkimusten tuloksiin nähden luodaan kuitenkin lyhyt katsaus luvussa 5.

Tiedontarpeiden jaottelu luo myös pohjaa informaatiokäytäntöjen mallin soveltamiselle. Varsinaiset tiedonhankinnan tavat käsitellään McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin pohjalta. Näin käydään siis läpi esiin nousseet tiedontarpeet ja tiedonhankinnan tavat erikseen 1) aktiivisen etsimisen, 2) aktiivisen seurannan, 3) kohdentumattoman havainnoinnin ja 4) tiedonsaannin toisen henkilön hankkimana kautta. McKenzien malliin on tässä tutkimuksessa lisätty tiedon antamisen informaatiokäytäntö kuvaamaan tiedon jakamisen vuorovaikutteisuutta. Myös Niemelän lisäämä informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntö otetaan tuloksissa huomioon. Käsittelemällä aineisto McKenzien mallin jaottelun pohjalta voidaan saada selville eri informaatiokäytäntöjen tapojen erityispiirteitä ja ominaisuuksia. Saman jaottelun pohjalta nostetaan esiin myös avovankilaympäristön vertautuminen vapauden ja suljetun vankilan ympäristöihin.

Tiedonhankinnan esteet analysoidaan erikseen Brenda Dervinin (ks. luku 2.1) tiedon tavoitettavuuden perusedellytysten mukaan. Nämä perusedellytykset ovat: yhteisöllinen tavoitettavuus, institutionaalinen tavoitettavuus, fyysinen tavoitettavuus, psykologinen tavoitettavuus sekä älyllinen tavoitettavuus. Vaikkakin kyse on alun perin tiedon tavoitettavuuden perusedellytyksistä, sopii jaottelu myös nimenomaan tiedonhankinnan esteiden kuvailemiseen. Esteiden jaottelu em. edellytysten mukaan valottaa tekijöitä varsinaisten esteiden takana ja sitoo esteet näin ollen laajempiin taustalla vaikuttaviin ilmiöihin.

Ympäristökohtaiset eroavuudet informaatiokäytännöissä, tiedontarpeissa ja mediarepertuaareissa käsitellään kunkin aihealueen tulosten yhteydessä siinä määrin, mitä aineistossa havaittiin. Tarkempi ympäristöjen vertailu olisi vaatinut pitkittäistutkimusta vankien informaatiokäytännöistä sekä suljetussa että avovankilassa ja näiden lisäksi vapaudessa. Tämän tutkimuksen puitteissa tähän ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta. Haastatelluilta kysyttiin kuitenkin pääpiirteisiä eroja esimerkiksi mediarepertuaareissa ja tiedonhankinnan tavoissa eri ympäristöjen välillä.

Tulosten analyysia täydennetään vielä tulosluvun jälkeen keskusteluluvussa, jossa saatuja tuloksia suhteutetaan myös pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteisiin. Myös informaatiokäytäntöjen vertaaminen muissa tutkimuksissa saavutettuihin tuloksiin vankien tiedonhankinnasta tapahtuu luvussa 5.

4 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset haastatteluaineiston pohjalta. Haastateltavilta kerättyihin taustatietoihin tutustutaan luvussa 4.1. Luvussa 4.2 luodaan katsaus vankien mediarepertuaareihin. Luku 4.3 keskittyy vankien tiedontarpeisiin. Luku 4.4 muodostaa tulosten tarkastelun keskeisimmän painopisteen. Luvussa yhdistetään vankien tiedontarpeet tiedonhankinnan tapoihin McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin mukaisesti. Luvussa 4.5 luodaan vielä katsaus vankien tiedonhankinnan esteisiin. Lukujen taulukoissa esiintyvät tekijät H1-H11 identifioivat haastateltavat ja kuvaavat näin käytäntöjen laajuutta tutkimusjoukossa.

4.1 Haastateltavien taustatiedot

Haastattelun aluksi haastateltavilta kysyttiin tulosten suhteuttamisen ja analysoinnin tueksi seuraavat taustatiedot: ikä, koulutus, tuomion pituus, vapautumisajankohta ja osallistuminen työhön/opintoihin vankilassa. Taustatiedoista johtuvia suuria poikkeamia haastatteluteemoihin vastaamisesta ei löytynyt, ainoastaan vapautumisajankohta tuntui vaikuttavan vapautumiseen liittyviin tiedontarpeisiin. Taustatiedot esitellään kuitenkin tässä luvussa yleiskuvan saamiseksi tutkimusjoukosta.

Haastateltavien keski-ikä oli haastatteluhetkellä 33,7 vuotta. Nuorin haastatelluista oli 24 -vuotias ja vanhin 51 -vuotias mediaanin ollessa 31 vuotta. Kaikki haastatellut olivat miehiä. Viidellä 11 haastatellusta oli koulutuksenaan ammatillinen perustutkinto. Kuudella haastatelluista korkein suoritettu koulutus oli peruskoulu. Näistä neljällä oli taustalla myös keskeneräinen ammattikoulu.

Haastateltavien ajankohtaisten tuomioiden pituudet vaihtelivat kahdesta ja puolesta kuukaudesta 36 kuukauteen. Tuomion pituuden keskiarvo oli 12,2 kuukautta mediaanin ollessa kahdeksan kuukautta. Tuomiosta jäljellä oleva aika vapautumiseen vaihteli alle viikosta kuuteen kuukauteen. Kaksi haastatelluista vapautui viikon sisällä haastattelusta, yksi kolmen viikon, yksi kuukauden ja kolme kahden kuukauden sisällä. Kolmen, neljän, viiden ja kuuden kuukauden päästä haastatteluhetkestä vapautuvia vankeja oli jokaisia yksi.

Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastatelluista olivat mukana vankilan työtoiminnassa, opinnoissa tai kursseilla. Yhdeksällä haastatelluista oli kokemusta avovankilan lisäksi myös suljetusta vankilasta.

4.2 Mediarepertuaarit

Tässä tutkimuksessa kartoitettiin lyhyesti myös haastateltavien mediarepertuaareja sanoma- ja aikakauslehtien, radion, television, internetin ja kirjastopalvelujen käytön näkökulmista. Jokaisella vangilla oli henkilökohtaisessa sellissään radio- ja tv-vastaanottimet. Lisäksi jokaiseen asuintaloon (yhdessä talossa on tilat noin 25 vangille) tuli yhteisesti hyödynnettäväksi Helsingin Sanomat sekä Savon Sanomat. Vankeuslain nojalla kullakin vangilla oli mahdollisuus tilata aikakauslehtiä vankilaan. Internetin käyttö oli mahdollista vankilan vaku (valmentava ja kuntouttava) -kursilla, jossa käyttöä tosin oli rajoitettu siten, ettei sosiaaliseen mediaan tai sähköpostiin ollut pääsyä. Lisäksi vangeilla oli mahdollisuus käyttää internetiä valvotusti esimerkiksi pankkiasiointiin erillistä ja tapauskohtaista lupaa hakemalla. Vankilan kirjastopalvelut oli järjestetty yhteistyössä Pieksämäen kaupunginkirjaston kanssa: kirjastoauto kävi vankilassa kahden viikon välein.

Tämän luvun alaluvut 4.2.1-4.2.5 käsittelevät mediarepertuaareja television, sanoma- ja aikakauslehtien, radion, internetin ja kirjastopalveluiden kautta. Mediarepertuaarien eroavuuksista ympäristön mukaan kertoo luku 4.2.6.

4.2.1 Televisio

Ylivoimaisesti suosituin media haastateltavien keskuudessa oli televisio. Yhtä lukuun ottamatta kaikki haastateltavat kertoivat katsovansa televisiota päivittäin. Televisionkatseluun käytetty aika vaihteli noin tunnista koko päivään. Kaksi haastatelluista kertoi pitävänsä television päällä aina sellissä ollessaan. Joidenkin haastateltavien kohdalla nousi esille myös televisionkatselun jakaantumisen eri päiville: arkisin vankilan työ-/opintotoiminnot täyttivät aamu- ja iltapäivän, jolloin television katselu rajoittui ilta-aikaan. Viikonloppuisin taas vapaa-aikaa vietettiin paljolti television ääressä. Television katseluun käytettyä aikaa vankien keskuudessa voidaan pitää pääsääntöisesti suhteellisen suurena: vuoden 2009 ajankäyttötutkimuksen mukaan 10-64 -vuotiaat suomalaiset miehet katsoivat televisiota keskimäärin 2 tuntia 20 minuuttia päivässä (Suomen virallinen tilasto 2009).

Televisiosta uutisia seurasi aktiivisesti kaksi haastatelluista. Elokuvien seuraamisen nosti esille neljä vankia. Samoitte neljä haastatelluista kertoi katsovansa televisiosta erityisesti dokumentteja. Viisi haastateltavaa kertoi seuraavansa tai seuranneensa jotakin televisiosarjaa. Lisäksi televisiosta seurattiin urheilulähetyksiä. Kolme haastatelluista kertoi seuraavansa urheilu-uutisia aktiivisesti myös teksti-tv:stä.

4.2.2 Sanoma- ja aikakauslehdet

Myös sanomalehtien lukeminen oli suosittua haastateltujen keskuudessa. Kuusi haastatelluista kertoi lukevansa tai selaavansa molemmat vankilaan tulevat sanomalehdet läpi päivittäin. Yksi haastateltavista kertoi selaavansa Helsingin Sanomat päivittäin. Haastatelluista kolme kertoi selaavansa jommankumman tai molemmat lehdet silloin tällöin läpi. Yksi haastatelluista ei lukenut lehtiä lainkaan. Sanomalehtien selaaminen piti sisällään lähinnä koti- ja ulkomaiden uutisten vilkuilua. Myös urheilu-uutiset ja sääätiedot olivat seurattujen aiheiden joukossa.

Aikakauslehtiä ei vankilaan ollut tilannut yksikään haastatelluista. Näin ollen aikakauslehtien lukeminen ei kuulunut yhdenkään haastatellun mediarepertuaariin vankilassa.

4.2.3 Radio

Radion kuunteleminen jakoi tutkimusjoukon jo selkeämmin kahtia. Viisi yhdestätoista haastatellusta ei kuunnellut radiota lainkaan. Kaksi haastatelluista kertoi kuuntelevansa radiota silloin tällöin, yksi kertoi kuuntelevansa radiota aamuisin aamutoimien taustalla ja yksi työtoiminnassa työskentelyn taustalla. Kaksi haastatelluista kuunteli radiota aktiivisemmin. Toinen näistä kertoi laittavansa radion päälle aina selliin saapuessaan ja laittavansa vastaanottimen kiinni vasta illalla. Toinenkin aktiivikuuntelijoista kertoi kuuntelevansa radiota arkisin iltaisin, mutta viikonloppuisin koko päivän. Aktiivisten radionkuuntelijoiden kuuntelemat kanavat olivat musiikkipainotteiset YleX, The Voice ja Radio Suomipop.

4.2.4 Internet

Yleisin internetin käytön tilanne haastateltujen keskuudessa oli valmentavan ja kuntouttavan kurssin yhteydessä. Yhteensä viisi haastatelluista oli käyttänyt internetiä kyseisellä kurssilla. Internetistä selailtiin pääasiassa sanomalehtien verkkosivuja sekä työ-, opiskelu- ja asuntopaikkoja. Kaksi haastatelluista kertoi käyttäneensä erikseen luvanvaraista internetyhteyttä pankkiasiointiin ja junalippujen hankintaan. Lisäksi yksi haastatelluista kertoi käyttäneensä internetiä vankilan työtoiminnan tehtäviin liittyen. Neljä haastatelluista ei ollut käyttänyt internetiä vankilassa ollessaan.

4.2.5 Kirjastopalvelut ja lukemisharrastus

Kirjastopalvelut olivat suhteellisen pienessä roolissa vankien mediarepertuaarissa. Seitsemän haastatelluista ei ollut käyttänyt kirjastoauton palveluita rangaistuksensa aikana laisinkaan. Kolme haastatelluista oli käyttänyt kirjastoautoa epäsäännöllisesti kirjojen lainaamiseen. Ainoa kirjastoautoa säännöllisesti käyttänyt lainasi autosta elokuvia ja musiikkia. Yksi haastatelluista ei ollut käyttänyt kirjastoauton palveluita, mutta kertoi lukevansa omistamiaan rikosromaaneja. Muiden haastateltujen kohdalla lukeminen ei ollut harrastuksena ajankohtainen.

4.2.6 Erot mediarepertuaareissa ympäristön mukaan

Kartoitettaessa haastateltujen mediarepertuaarien eroavaisuuksia avovankilaympäristön ja vapauden välillä esiin nousi selkeimpänä muutokset internetin ja television käytössä. Kaikki haastatelluista käyttivät vapaudessa internetiä huomattavasti useammin kuin vankilassa. Tulos ei ollut yllättävä: internetin käyttö on nyky-yhteiskunnassa hyvin arkipäiväistä ja jopa miltei väistämätöntä, ja avovankilassa internetin käyttöä on rajoitettu suurissa määrin. Myöskään television katseluun käytetyn ajan lisääntyminen vankilassa verrattuna vapauteen ei yllätä. Rajoitetussa ympäristössä television katselu on tapa kuluttaa aikaa:

Telkkarista [seuraan] urheilua ja silleen. Että muuten se on vähän semmosta ajantappoa justiin. (H4)

Ajan kuluttaminen television katselulla nousee esiin myös tarkastellessa eroja avovankilan ja suljetun vankilan mediarepertuaareissa. Enemmistö myös suljetussa vankilassa olleista haastatelluista (n=6) kertoi katsoneensa suljetussa vankilassa huomattavasti enemmän televisiota:

Jo sekin, että on kiviallossa, niin kattoo ihan toisella tavalla telkkaria, sieltä tulee katottua kaikki jutut. Että en mä siviilissä kattele telkkaria juuri lainkaan. (H3)

Lehtien lukemisen eroavaisuudet ympäristön mukaan jakoivat haastateltujen joukkoa jo selkeämmin. Kaksi haastatelluista kertoi lukevansa sanomalehtiä huomattavasti vähemmän vapaudessa. Toisaalta kolme haastateltua kertoi lukevansa vapaudessa paikallislehteä, jota ei vankilaan tullut. Näiden lehtien seuraaminen oli myös aktiivisempaa kuin vankilaan tulevien lehtien seuraaminen vankilaympäristössä. Kaksi haastatelluista kertoi myös lukevansa aikakauslehtiä useammin vapaudessa. Lehtien lukeminen oli myös sidoksissa internetin käyttöön kahden haastateltavan kohdalla:

No vapaalla tulee puhelimen kautta luettua päivän lehti joka päivä. Se niin kun on jäänyt tavaksi se lehdenluku yleensä päivällä. (H4)

Lehtien lukeminen ajan kuluttamisen muotona erityisesti suljetussa vankilassa nousi esiin kolmen haastateltavan kohdalla. Muiden aktiviteettien vähäisyys sai nämä haastateltavat tarttumaan myös sanomalehteen:

Kyllä mä tota niin tuolla [suljetussa vankilassa] luin lehtiä, mut nyt kun on tullu tänne, ni täällä on jotenkin niin paljon muutakin toimintaa tai sil-lai. Kun on jotenkin vapaampaa, niin ei tuu luettua niitä lehtiä. (H6)

Myös kirjojen lukemiseen oli neljän haastatellun mukaan enemmän aikaa suljetussa vankilassa:

Jos sä et oo työtoiminnassa, niin sillonhan sulla on 23 tuntia ovet melkein kiinni, niin kyllä siinä kerkee rauhoittumaan. Että kyllä suljetussa talossa tulee enemmän luettua, sen huomaa ihan selvästi. (H2)

Kaiken kaikkiaan tuloksista voidaan huomata, että vankila ympäristönä vaikuttaa yksilöiden media-repertuaarien koostumiseen. Vankilan säännöt ja muut rajoitukset voivat kutistaa mediarepertuaareja esimerkiksi internetin tai paikallislehtien kohdalla. Kuitenkin vankilaympäristön rajoittuneisuus voi omalla tavallaan kannustaa hyödyntämään eri medioita kuin vapaudessa: sanomalehden ja kirjalli-suuden lukemiselle sekä television katselulle koetaan jäävän sitä enemmän aikaa, mitä kontrolloi-dummassa vankilaympäristössä ollaan.

4.3 Tiedontarpeet

Tässä luvussa luodaan yleissilmäys vapautumassa olevien vankien tiedontarpeisiin. Tiedontarpeet tulevat esille myös luvussa tiedonhankinnan tavoista käsitellessä vankien informaatiokäytäntöjä, mutta selkeyden ja keskittyneen tiedontarvekatsauksen mahdollisen hyödyllisyyden vuoksi tiedon-tarpeet käsitellään tässä luvussa myös erikseen.

Tiedontarpeet käsitellään tässä aktiivisen etsimisen ja aktiivisen seurannan käsitteiden avulla. Aktii-vista etsimistä ja aktiivista seuranta määrittävät yksilön tiedostetut tiedontarpeet, kun taas kohden-tumattoman havainnoinnin ja tiedon saamisen informaatiokäytännöissä tiedostetuilla tiedontarpeilla ei voida nähdä olevan yhtä suurta roolia. Luvussa 4.3.1 käsitellään vapautumiseen liittyvät tiedon aktiivisen etsimisen tiedontarpeet, sen jälkeen luvussa 4.3.2 muut aktiivisen etsimisen tiedontarpeet.

Lopulta luvussa 4.3.3 luodaan katsaus aktiivisen seurannan aihealueisiin, jotka voidaan käsittää tiedonhankinnan jatkuvien projektien (ks. luku 2.5) tiedontarpeiksi.

Tietoon sattumalta törmäämisen ja tiedon saamisen informaatiokäytäntöjen kohdalla ei voida samalla tavalla puhua aktiivisista tiedontarpeista. Näitä ei myöskään käsitellä tässä luvussa niiden epä säännöllisen ja epämääräisen luonteen vuoksi: moni haastatelluista ei osannut eritellä esimerkiksi tietoon sattumalta törmäämisen aihealueita (ks. luku 4.4.3).

4.3.1 Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet

Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet (ks. taulukko 1) kuvaavat omalta osaltaan vapautumista arkielämän muutosprojektina. Projekti voidaan nähdä siirtymisenä vankilan arkielämästä ”normaaliin” arkielämään. Projektin sisällön henkilökohtainen vaihtelevuus tulee ilmi tarkastellessa vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita.

Yhteensä kolmella haastatelluista ei ollut vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita. Näiden haastateltujen kohdalla siirtyminen vankilasta vapauteen voidaan nähdä lähtökohtaisesti helpompana prosessina: kaikilla kolmella oli esimerkiksi asunto valmiina vapaudessa. Yksi haastatelluista totesikin:

Kun asunto on valmiina, että saa vaan mennä omalle asunnolle kun siviiliin pääsee. (H11)

Vapautumisen projektin voi nähdä sitä monimutkaisempana ja haastavampana mitä enemmän ja mitä perustavanlaatuisempia tiedontarpeita se pitää sisällään. Esimerkiksi asunnon hankkiminen on varmasti merkittävä tekijä vapautumisen suunnittelussa. Viisi haastatelluista nostikin asunnon hankkimisen yhdeksi vapautumiseen liittyväksi tiedontarpeeksi. Asunnon hankkimisen lisäksi toimeentuloon sekä sosiaalietuuksiin ja työ- tai opiskelupaikan hankkimiseen liittyvät tiedontarpeet nousivat esille jokapäiväiseen elämänhallintaan liittyvistä aiheista. Toimeentulon ja asunnon kaltaisiin perustarpeisiin liittyvät tiedontarpeet kuvaavat vapautumisprosessin muutoksen perustavuutta.

Perustarpeisiin liittyvien tiedontarpeiden lisäksi toiseksi ryhmäksi vapautumiseen liittyvistä tiedontarpeista voidaan nostaa käytännön järjestelyihin liittyvät tiedontarpeet. Näistä esimerkkinä koevapauden järjestyminen ja järjestelyt, viranomaisen lomakkeiden täyttämiseen liittyvät tiedontarpeet ja yleiset vapautumiseen liittyvät säännöt.

Näiden kahden pääryhmän lisäksi erillisiksi tiedontarpeiksi voidaan nostaa yleiset vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet. Näitä kuvaa tiedontarpeiden jäsentymättömyys ja yleisluonteisuus: pääasial-

lisena tiedontarpeena on, mitä vapautuessa tapahtuu ja mihin mennä vapautumisen koittaessa. Tämän lisäksi harmaalle alueelle perustarpeiden ja käytännön järjestelyjen välille nostettiin yhden haastatellun toimesta tiedontarve päihdepalvelujen järjestymisestä vapauteen siirtyessä.

Taulukko 1. Vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet.

Tiedontarve	Tiedontarvitsijoiden määrä (n=11)
Asunnon hankkiminen	5
Toimeentulo ja sosiaalietuudet	4
Opiskelupaikan hankkiminen	3
Työpaikan hankkiminen	3
Koevapauden järjestyminen	2
Lomakkeiden täyttäminen viranomaisille	2
Yleiset vapautumiseen liittyvät tiedot	2
Päihdepalvelut vapautuessa	1
Yleiset vapautumiseen liittyvät säännöt	1
Ei vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita	3

Perustarvekohtaisten lähtökohtaerojen lisäksi vapautumisen tiedonhankinnan projektit vaihtelivat vapautumisajankohdan mukaan. Esimerkiksi haastateltavalla, jolla oli alle kuukausi vapautumiseen, vapautumisen projekti oli tiedonhankinnallisesti aktiivinen esimerkiksi asunnon hankkimisen tiimoilta. Vastaavasti haastateltavalla, jolla tuomiosta oli jäljellä vielä puoli vuotta, ei vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita haastatteluhetkellä ollut. Edeltävää tapausta kuvaa hyvin Schützin (1971, 124–125) välittömästi käsillä olevan maailman käsite (ks. luku 2.1). Jälkimmäinen taas on tiedon relevanssin kannalta potentiaalisesti käsillä oleva tai jossain määrin irrelevantti aihe.

4.3.2 Muut tiedontarpeet

Muut tiedontarpeet käsitetään tässä tapauksessa tiedontarpeiksi, jotka eivät liity vapautumisen tiedonhankinnan projektiin. Nämä tiedontarpeet kuvaavat osaltaan vankilan arkielämää ja sen informaatiokäytäntöjen laajuutta.

Taulukosta 2 voidaan huomata, että muuhun kuin vapautumiseen liittyvät aktiivisen etsinnän tiedontarpeet ovat luonteeltaan pitkälti arkipäiväisiä. Tiedontarpeet pankkiasioista ja kauppa-asioinnista

kuvaavat hyvin arkipäiväisten asioiden hoitamiseen liittyviä tiedontarpeita. Vaikkakin kyseessä ovat aiheet, jotka ovat luultavasti myös vapaudessa mahdollisia tiedontarpeita, luo vankilaympäristö kuitenkin vallitsevan pohjavireen tiedontarpeelle. Vankilaympäristön rooli tiedontarpeen muodostumisessa tulee hyvin esille juuri kauppa-asiointiin liittyvissä tiedontarpeissa:

Että millon olis mahdollista päästä kaupassa käymään ja mitä sieltä pysytys ostamaan sillä reissulla ja onko mahdollista käyttää automaattia ja tämmöstä. (H11)

Kaupassa käynti voi arkipäiväisyydessään tuottaa tiedontarpeita myös vapaudessa, mutta vankilaympäristön säänneltyneisyys luo tässä tapauksessa itse tiedontarpeen. Jos tilannetta verrataan vapaudessa olemiseen ja esimerkiksi tutussa kaupassa asioimiseen, ei tällaisia tiedontarpeita välttämättä syntyisi: tutussa kaupassa kävijä luultavasti tietäisi kaupan aukioloajat, valikoiman, pankkiautomaatin sijainnin ja niin edelleen.

Vankilan sääntöihin, vankeuslakiin, perhetapaamisiin, vankilomiin ja niiden yhteydessä matkustamiseen liittyvät tiedontarpeet taas kuvaavat vankilan arkielämälle vielä selvemmin spesifejä tiedontarpeita. Nämä tiedontarpeet koskevat selvästi elämää ja mahdollisuuksia vankilaympäristössä. Esimerkiksi vankilan säännöt, perhetapaamiset ja vankilomat tuskin nousisivat vapaudessa tiedontarpeiksi ainakaan samasta syystä: jokapäiväisestä henkilökohtaisesta elämänhallinnasta.

Terveystieteiden, perheasioihin ja painoindeksin laskentakaavaan liittyvät tiedontarpeet ovat taas luonteeltaan yleisempiä. Vankila ympäristönä voi olla tiedontarpeissa osallisena, mutta tiedontarve ei välttämättä ole riippuvainen vankilassa olosta: esimerkiksi terveydenhoitoon liittyvä tiedontarve voi olla vapaudessa aivan yhtä ajankohtainen kuin vankilassa.

Kaiken kaikkiaan muuhun kuin vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita nousi haastatteluissa esiin suhteellisen vähän. Tiedontarpeet ovat luonteeltaan myös hyvin praktisia, jokapäiväiseen asiointiin ja hyvinvointiin liittyviä. Syynä tälle voi olla osin vankilan rajoittunut elämismaailma, mutta asiaan vaikuttanee myös haastattelu aineistonkeruumenetelmänä (ks. tarkemmin luku 5).

Taulukko 2. Muut kuin vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet.

Tiedontarve	Tiedontarvitsijoiden määrä (n=11)
Vankilan työhön ja opiskeluun liittyvät	3
Perheasiat	2
Kauppa-asiointi	2
Pankkiasiat	2
Vankilomat ja matkustaminen	2
Terveydenhoito	2
Vankilan säännöt ja vankeuslaki	1
Perhetapaamiset	1
Painoindeksin laskentakaava	1

4.3.3 Aktiivisen seurannan aihealueet

Aktiivisen seurannan aihealuetta määrittää tiedonhankinnan projektien jatkuvaluonteisuus. Kuten muut kuin vapautumiseen liittyvät aktiivisen tiedonhankinnan tiedontarpeet (ks. luku 4.3.2), myös aktiivisen seurannan aihealueet kuvaavat omalta osaltaan vankilan arkielämän informaatiokäytäntöjä ja niiden laajuutta.

Kuten taulukosta 3 voidaan huomata, olivat uutiset ja urheilu seurattavien aihepiirien suosituimmat aiheet. Uutisten seuraamista eri kanavista kuvasi paljolti tapauskollisuus. Usealla haastatelluista oli esimerkiksi tapana lukea vankilaan tulevat sanomalehdet ja seurata uutisia sitä kautta. Myös säätiedotteiden seuraaminen painottui tavaksi kehittyneen käyttäytymismallin toteuttamiseen. Rikosaiheiden ja vankilaan sekä vankeihin liittyvien aiheiden seuraaminen voidaan myöskin nähdä uutisten ja sään kaltaisena elämismaailman seuraamisena. Toisaalta uutistapahtumien seuraaminen oli osaltaan myös ajan kuluttamista (vrt. luku 4.2.6): esimerkiksi television ja sanomalehtien seuraaminen saattoi olla vankilassa määrällisesti huomattavasti runsaampaa kuin vapaudessa. Tämän ei niinkään voida nähdä johtuvan yhtäkkisestä aktiivisesta huomion kiinnittämisestä uutisiin. Sen sijaan vankilan rajoitetut mahdollisuudet ikään kuin ohjaavat vankeja kuluttamaan aikaansa saatavilla olevilla medioilla. Laajemminkin elokuvien ja tv-ohjelmien seuraamisen voidaan nähdä olevan yhteydessä haastateltujen melko suuriin television katselun määriin.

Urheilun seuraamisen voidaan nähdä erottuvan elämismaailman ajankohtaisten tapahtumien seuraamisesta. Urheilu seurattuna aihepiirinä on selkeästi harrastuksenomaisempi. Harrastuneisuuden vuoksi seuraamiseen luetaan tässä tapauksessa myös tekniikan ja avaruuden, ihmiskehon ja ravinnon sekä autoharrastuksen aihealueiden seuraamiset. Harrastuksista erillään voidaan nähdä olevan kaksi arkielämän jatkuvaa projektia, joiden aihealueita haastatelluista kaksi nostivat esiin: päihdekuntoutuminen ja hengellisyys.

Taulukko 3. Aktiivisen seurannan aihealueet.

Aihealue	Tiedontarvitsijoiden määrä (n=11)
Uutiset	8
Urheilu	7
Elokuvat	4
Televisio-ohjelmat yleensä	3
Dokumentit televisiosta	3
Rikokset	3
Sää	2
Tekniikka ja avaruus	1
Ihmiskeho ja ravinto	1
Rikosdraamat televisiosta	1
Autoharrastus	1
Päihdeasiat	1
Hengelliset	1
Vankilaan ja vankeihin liittyvät	1

4.4 Tiedonhankinnan tavat

Tässä luvussa haastattelujen kautta saatuja tuloksia ryhmitellään Pamela J. McKenzien informaatiokäytäntöjen mallin (ks. luku 2.4) pohjalta. Luvun alaluvuissa 4.4.1-4.4.4 käsitellään jokainen informaatiokäytäntöjen tapa omassa taulukossaan yhteyden ottamisen ja vuorovaikutuksen osalta (ks. taulukot 4-8). Luvussa 4.4.5 mallia jatketaan tiedon antamisen informaatiokäytäntöjen tavalla. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole varsinaisesti mallin täydentäminen, vaan sen hyödyntäminen myös

tiedon antamisen ja informaatiokäytäntöjen vuorovaikutteisuuden korostamisessa. Lisäksi luvussa 4.4.6 tarkastellaan saatuja tuloksia suhteessa informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntöjen käsitteeseen. Tiedonhankinnan tapojen eroavaisuudet ympäristöjen mukaan käsitellään kussakin alaluvussa, mikäli eroavaisuuksia haastattelujen perusteella on ollut nähtävissä.

Tarkastelemalla mallin mukaisesti vapautumassa olevien vankien informaatiokäytäntöjä saadaan kuva vankien tiedontarpeista, -lähteistä ja kanavista. Malli ei kuitenkaan riitä kokonaisvaltaisen kuvan saamiseen vankien informaatiokäytännöistä, vaan tarkastelua täydennetään tiedonhankinnan esteiden kuvaamisella luvussa 4.5.

4.4.1 Aktiivinen etsiminen

Aktiivinen etsiminen on informaatiokäytäntöjen tapojen luultavasti konkreettisin ja helpoimmin hahmotettavissa oleva tapa. Tämä johtuu varmasti sen selkeästä luonteesta: tavassa otetaan yhteys aiemmin hyväksi havaittuun lähteeseen tai kanavaan spesifi tiedontarve mielessä. Yhteyden ottamisen lisäksi taulukossa 4 on esitetty millaista konkreettista vuorovaikutusta lähteen, kanavan ja tiedonhankkijan välillä tapahtuu.

Yhteydenotto henkilökuntaan pitää sisällään niin vartijat, vankilan sosiaalityöntekijät kuin muunkin vankilan henkilökunnan. Henkilökunnalta kysyttävien kysymysten aiheet liittyvät pääasiassa vankilan toimintoihin (kuten kauppa-auton saapumisen tai parturiin pääsemisen mahdollisuuden kysyminen) tai vapautumiseen. Haastatteluaineistosta tulee ilmi, että vapautumiseen liittyviä asioita selvittää henkilökunnan osalta lähinnä vankilan sosiaalityöntekijöiden kautta. Vartijoilta saatetaan kysyä lähinnä kauppa-auton saapumisesta tai muusta vankila-arkeen liittyvästä asiasta. Toisaalta ilmi tuli myös selkeää kielteistä asennoitumista henkilökuntaa kohtaan tiedonlähteenä:

En oo henkilökunnan kanssa tekemisissä. (H7)

Vankilan ulkopuolisiin viranomaisiin tiedonhankintamielessä oli ollut yhteydessä kolme haastateltavista. Yhteydenotto läheisiin ilmeni haastatteluissa puhelinsoitoina perheelle ja muille läheisille. Ihmissuhde- ja perheasioiden kysyminen läheisiltä nähdään tässä aktiivisena etsimisena, mikäli haastateltu on soittanut läheiselleen kysyäksään jotakin tiettyä spesifiä asiaa. Yleisempi kuulumisten kysyminen nähdään aktiivisena seurantana (ks. luku 4.2). Yhteensä seitsemän haastatelluista muisti soittaneensa läheisilleen kysyäksään jotakin spesifiin tiedontarpeeseen liittyvää asiaa. Esimerkiksi haastateltava H11 oli soittanut läheiselleen saadakseen tietää tilinsä saldon. Tiedon olisi haastateltavan mukaan saanut myös hakemalla lupaa internetin käyttöön, mutta puhelinsoitto oli tiedonhankin-

takanavana nopeampi. Painoindeksin laskentakaavan kysyminen läheiseltä puhelimitse on myös hyvä esimerkki puhelimen käytöstä spesifin tiedon hankinnassa. Haastateltu oli pyytännyt läheistään tarkistamaan internetistä painoindeksin laskentakaavan. Vapaudessa haastateltu olisi voinut tarkistaa asian itsekin, mutta vankeudessa puhelinyhteyttä käytettiin korvaamaan internetiä, jonne ei ollut välitöntä pääsyä. Puhelinyhteys läheisiin koettiin haastateltavien keskuudessa hyödyllisenä korvikkeena rajoitetulle internetin käytölle:

Sit kun meillä on noi puhelimet niin sit voi aina soittaa kaverille ja kysyy, et kattoo netistä. (H6)

Yhteydenotto toiseen vankiin tarkoittaa tässä tapauksessa yksinkertaisesti jonkin asian kysymistä toiselta vangilta. Neuvoa kysyttiin esimerkiksi koevapauteen ja perhetapaamisiin liittyvissä asioissa. Neljä haastateltavaa muisti kysyneensä jotakin spesifiä asiaa toiselta vangilta, mutta ei saanut mieleensä, mitä asia olisi koskenut.

Tiedonhaku internetistä tehtiin haastateltavien kesken lähinnä vaku -kurssilla, jossa vangeilla oli mahdollisuus käyttää internetiä. Tietoa haettiin muun muassa asunto-, työpaikka- ja opiskelupaikka-asioissa. Internetiin liittyen yksi haastateltavista oli myös hakenut tietoa pankkitilinsä saldosta verkkopankin kautta.

Tiedonhankinta vankilassa tehtävään työhön liittyen (sekä internetissä että toiselta vangilta kysyen) oltaisiin periaatteessa voida rajata tulosten ulkopuolelle vedoten arkielämän tiedonhankinnan tutkimusotteeseen. Tapaukset kuitenkin päädyttiin ottamaan mukaan tuloksiin, koska ne omalta osaltaan kertovat tiedonhankinnan luonteenpiirteistä vankilaympäristössä ja vihjaavat kokonaisvaltaisempien informaatiokäytäntöjen suuntaan.

Säätiöjen etsiminen sanomalehdestä nähtiin aktiivisena etsimisena, mikäli kyseessä oli nimenomaan spesifi tiedontarve (esimerkiksi millainen sää huomenna on), eikä yleinen säätilanteen seuraaminen. Säätiöjen yleisempi seuraaminen on luettu uutisten seuraamiseen aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöjen tavassa (ks. luku 4.4.2).

Kuriositeettina tiedon aktiivisesta etsimisestä voidaan pitää yhteydenottoa tutkimuksen haastattelijaan. Kolme haastateltavaa esitti haastattelijalle kysymyksiä itse tutkimuksesta. Tämä johtunee ainakin osittain siitä, että kutsukirjeen lähettämisestä haastatelluille ja haastattelujen toteutuksen välillä

oli melko pitkä aika, eikä osa haastatelluista muistanut enää kutsukirjettä edes saaneensa. Yksi haastateltava kysyi haastattelijalta myös junalippujen opiskelija-alennukseen liittyvää tietoa.

Taulukosta 4 voidaan kootusti huomata, että kasvokkain kysyminen oli aktiivisen etsimisen informaatiokäytännön suosituin vuorovaikutuksen muoto. Yhteensä 50 vuorovaikutuksesta 28 tapahtui kasvotusten. Tiedonhankinta puhelimen välityksellä oli seuraavaksi yleisin vuorovaikutuksen muoto (12 tapausta). Internetiä hyödynnettiin kahdeksassa vuorovaikutuksen tilanteessa ja sanomalehteä kahdessa. Vaikkakaan aineiston suppeuden ja tutkimusotteen vuoksi tilastollista merkitsevyyttä ei voida luvuista johtaa, huomio kiinnittyy siltikin henkilölähteiden suureen määrään. Kasvokkain ja puhelimitse tapahtuneiden vuorovaikutusten määrä on yhteensä 40, jolloin 80 % kaikista aktiivisen etsimisen vuorovaikutustilanteista perustui henkilölähteen hyödyntämiseen.

Taulukko 4. Informaatiokäytännöt: aktiivinen etsiminen.

Yhteyden ottaminen	Vuorovaikutus
<p>Yhteydenotto henkilökuntaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • koevapaus (H6, H10) • terveystalvelut (H3, H10) • yleinen kysyminen vapautumisesta tai säännöistä (H3, H5) • ostosmahdollisuudet (H2, H11) • vankiloma (H10) • parturiin pääseminen (H1) • asunnon hankkiminen (H3) • toimeentulo (H4) • netin käyttö (H10) • ei tarkennusta (H1, H5, H10, H11) 	Kysyminen henkilökunnalta kasvokkain
<p>Yhteydenotto läheisiin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ihmissuhde- ja perheasioiden kysyminen läheiseltä (H2, H9) • painoindeksin laskentakaavan kysyminen (H10) • raha-asiat (H11) • ei tarkennusta (H2, H5, H6, H8, H9) 	Puhelinyhteys
<p>Yhteydenotto toiseen vankiin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neuvon kysyminen työasiassa (H2) • koevapaus (H6) • perhetapaamiset (H7) • ei tarkennusta (H4, H8, H9, H10) 	Kysyminen kasvokkain
<p>Yhteydenotto verkkopankkiin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • pankkitilin saldon tarkistus (H3) 	Yhteydenotto internetpalveluun
<p>Tiedonhaku internetistä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vankilatyöhön liittyen (H3) • opiskelupaikat (H4, H8) • työpaikat (H10) • asuminen (H4) • ei tarkennusta (H1, H5) 	Internet-haku
<p>Yhteydenotto viranomaisiin (ei henkilökuntaa):</p> <ul style="list-style-type: none"> • sosiaalipalvelut (H3, H4) • ei tarkennusta (H2) 	Puhelinyhteys, tapaaminen
<p>Tiedonhankinta sanomalehdestä:</p> <ul style="list-style-type: none"> • säätietojen etsiminen (H4, H8) 	Lehden lukeminen
<p>Yhteydenotto haastattelijaan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • neuvon kysyminen matkustusasioissa (H3) • tarkentavat kysymykset tutkimuksesta (H3, H9, H11) 	Kysyminen kasvokkain

Tiedon aktiivisen etsimisen tilanteissa tiedonhankintakanavissa oli selkeät erot ympäristöjen suhteen. Suurin osa haastatelluista (n=9) ilmoitti ensisijaiseksi tiedonhankintakanavakseen vapaudessa internetin. Internetin käyttöä on avovankilassa selkeästi rajoitettu, joten luonnollisesti internet menetti asemansa ensisijaisena tiedonhankintakanavana avovankilassa. Vaihtoehtoisiksi kanaviksi internetille nostettiin soittaminen vankilan ulkopuoliselle perheenjäsenelle tai ystävälle (n=8), toiselta vangilta kysyminen (n=8) ja henkilökunnalta kysyminen (n=8). Neljä haastatelluista oli käyttänyt myös internetiä tiedonhankintaan avovankilan vaku -kurssilla. Toisilta vangeilta tiedon hankkiminen itselle tärkeästä asiasta koettiin osittain epävarmaksi tiedonsaantikeinoksi:

Täällä on oppinut sen, että jos kuulee jotain niin sanotusti vangin varmalta taholta, niin ei kannata ainakaan ite lähteä sitä asiaa viemään millään tavalla eteenpäin sillon. ... On niin monia variaatioita yhestä asiasta. (H10)

Oikeestaanhan vankien suusta tulee, on siinä totuutta, mutta kaikki kertoo vähän eri tavalla sen. (H5)

Vangeilta kuulee sen totuuden kyllä, mutta kun ne on aina henkilökohtasia näitä asiat. (H6)

Tiedonhankinta suljetussa vankilassa koettiin vielä hankalampana kuin avovankilassa. Internetin käyttömahdollisuutta ei ollut suljetussa vankilassa, joka rajasi jo avovankilan rajoitetun internetkäytön pois kokonaan. Lisäksi puhelimen käyttö koettiin suljetussa vankilassa huomattavasti hankalamaksi:

Kyllä tuolta suljetustakin pääsee soittamaan, mutta siellä nyt ei oo aikaa kun 10-15 minuuttia päivässä puhua. Ja se on paljon kalliimpaa siellä. ... Sä pystyt päivällä soittamaan puhelimella. Jos sulla on lapsia, ne on koulussa, niin ei kukaan voi sulle vastata puhelimeen välttämättä. Tai sit on töissä, tyttöystävä tai mun kavereita, niin et sä saa sitä kiinni päivällä. Sit kun sä et pääse illalla soittamaan, niin se on vähän, että sä et saa kiinni niitä ollenkaan. (H9)

Puhelimen lisäksi suljetussa vankilassa käytettiin myös kirjeitä yhteydenpitoon. Kirjeiden kulkeamisen hitaus hidastutti luonnollisesti myös tiedonhankintaa. Suljettu vankila koettiin yleisesti tiedonvälitykseltään hitaammaksi ympäristöksi avovankilaan verrattuna:

Siellä [suljetussa vankilassa] nyt tietysti kestää, jos ei puhelimessa saa kiinni jotain ihmistä tai he ei tiedä vastausta kysymykseen ja kirjeessä kestää kauemmin. Sit sä kysyt joltain niin kun vankilan sosiaalityöntekijältä vaikka. Ja heitä nyt ei pääse välttämättä aina tapaamaan. Että kyllä siellä kestää aika kauan. Täällä on paljon helpompi mun mielestä selvittää asioita. (H9)

Tiedonhankinnan yleisluonteisen eroavaisuuden vankilan ja vapauden ympäristöjen välillä tiivistä osuvasti erään haastatellun toimesta:

Kyllä sitä siviilissä, niin totta kai se on paljon tarkoitushakuisempaa se tiedon etsiminen. (H2)

4.4.2 Aktiivinen seuranta

Aktiivinen seuranta informaatiokäytäntöjen tapana liittyy haastateltavien kohdalla pitkälti sanomalehtien lukemiseen ja television katseluun. Kyseessä on jonkin tietyn aihealueen aktiivinen seuraaminen, tiedostettu toiminto, jossa todennäköisesti relevanttia informaatiomaaperää silmäilläään mahdollisten mielenkiintoisten tietojen saamiseksi. Vangeilla oli jokaisella käytössään televisio ja radio. Tämän lisäksi jokaiseen asuintaloon tulee Helsingin Sanomat ja Savon Sanomat. Television katselminen ja sanomalehtien lukeminen osoittautuivatkin suosituiksi ajanvietteiksi, mutta aktiivisen seurannan tunnusmerkkejä täyttäviä tarkoituksellisia seurannan kohteita haastateltavat ilmaisivat suhteellisen vähän.

Harrasteaihealueita, joita haastateltavat seurasivat sanomalehdistä ja televisiosta edustivat muun muassa auto-ohjelmat ja terveystietoon ja tekniikkaan liittyvät uutiset (ks. taulukko 5). Yksi haastateltava mainitsi seuraavansa aktiivisesti sanomalehtien elokuva-arvosteluja elokuvaharrastuksensa vuoksi.

Yleisin aktiivisesti seurattava aihealue oli kuitenkin kotimaan ja ulkomaiden uutiset. Tähän ryhmään luetaan myös säätietojen seuraaminen. Viisi haastateltavaa seurasi uutisia sanomalehdistä, neljä mainitsi seuranneensa uutisia sanomalehtien internet-sivuilta vaku -kurssilla, mutta vain yksi haastateltavista mainitsi seuraavansa aktiivisesti television uutislähetystä. Huomio on mielenkiintoinen, sillä suurin osa haastateltavista kertoi kuitenkin katsovansa televisiota useita tunteja päivässä. Yksi haastateltavista kertoi seuraavansa lehdistä aktiivisesti vain rikosuutisia.

Myös urheilu-uutisten ja tulosten seuraaminen oli suosittu aihealue. Urheilu-uutisia seurattiin kuitenkin selvästi tasaisemmin eri medioista. Urheilua saatettiin seurata määrällisesti enemmän esimerkiksi television kautta, mutta samalla kuitenkin myös sanomalehdistä ja teksti-tv:stä. Mielenkiintoista urheilun seuraamisessa on, että teksti-tv:tä käytettiin haastateltavien mukaan ainoastaan urheilu-uutisten seuraamiseen, eikä esimerkiksi muiden uutisten tai säätietojen seuraamiseen.

Aktiivisen seurannan vuorovaikutuksen vaiheet keskittyivät lähinnä sanomalehtien ja television hyödyntämiseen tiedonlähteinä. Sanomalehdet keräsivät yhteensä 14 mainintaa, televisio (teksti-tv

mukaan laskettuna) 10 ja sanomalehtien internet-sivut neljä mainintaa. Puhelinyhteys läheisiin nousi esille kolmessa vuorovaikutuksen tapauksessa. Verrattuna aktiivisen etsimisen informaatiokäytännön henkilölähteiden suosimiseen nousee aktiivisessa seurannassa välineellinen tiedonhankinta suurempaan osaan.

Taulukko 5. Informaatiokäytännöt: aktiivinen seuranta.

Yhteyden ottaminen	Vuorovaikutus
Auto-ohjelmien seuraaminen televisiosta (H1, H11)	Television katselu
Avaruuteen, terveystietoon ja tekniikkaan liittyvien uutisten seuraaminen sanomalehdistä ja televisiosta(H2)	Sanomalehden lukeminen, television katsominen
Elokuva-arvostelujen seuraaminen sanomalehdistä (H2)	Sanomalehden lukeminen
Yhteydenotto läheisiin: • kuulumisten kyseleminen (H1, H2, H9)	Puhelinyhteys
Uutisten seuraaminen sanomalehdistä (H3, H4, H5, H8, H9)	Sanomalehden lukeminen
Uutisten seuraaminen internetistä (H4, H5, H8, H10)	Sanomalehtien internet-sivujen seuraaminen
Uutisten seuraaminen televisiosta (H6)	Television katsominen
Rikosuutisten seuraaminen sanomalehdistä (H10)	Sanomalehden lukeminen
Urheilu-uutisten ja tulosten seuraaminen sanomalehdistä, televisiosta ja teksti-tv:stä (H3, H4, H5, H7, H8, H9)	Sanomalehden lukeminen, television katsominen, teksti-tv:n seuraaminen

Aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöjen eroavaisuudet ympäristön mukaan esiteltiin tämän tutkimuksen mittakaavan mukaisesti luvuissa 4.2.6 ja 4.3.3. Uutisten seuraamisen ja lähde-/kanavaeroavaisuuksien ohella ympäristö ei tuntunut juuri vaikuttavan aktiiviseen seurantaan. Poikkeuksena tästä yksi haastatelluista kertoi seuraavansa urheilua tiiviimmin vankilassa kuin vapaudessa.

4.4.3 Kohdentumaton havainnointi

Kohdentumattoman havainnoinnin kartoittaminen haastattelutilanteessa osoittautui ennako-odotusten mukaisesti haastavaksi. Kohdentumattomalle havainnoinnille tyypillinen satunnainen törmäämi-

nen relevanttiin tietoon, tiedonlähteeseen tai kanavaan on satunnaisen ja yllättävän luonteensa vuoksi ehkä hankalammin mieleen palautettava kuin esimerkiksi jonkin aihealueen tai uutisten jatkuva aktiivinen seuraaminen. Useat haastateltavista kyllä muistivat törmänneensä mielenkiintoiseen tai tärkeään tietoon sattumalta yleisesti, mutta varsinaiset tapausesimerkit eivät palautuneet mieleen.

Taulukko 6. Informaatiokäytännöt: kohdentumaton havainnointi.

Yhteyden ottaminen	Vuorovaikutus
Vankilaelämään liittyvän mielenkiintoisen uutisen huomaaminen sattumalta (H1)	Sanomalehden lukeminen
Ei tarkennusta (H1, H3, H5, H6)	Keskustelu tuttavien kanssa
Ei tarkennusta (H4, H9)	Sanomalehden lukeminen
Terveysaiheeseen liittyvän mielenkiintoisen seikan huomaaminen sattumalta (H2)	Television katseleminen
Ei tarkennusta (H6)	Television katseleminen
Ei tarkennusta (H9)	Muiden keskustelun kuuleminen
Mielenkiintoisen televisio-ohjelman huomaaminen sattumalta (H11)	Television katseleminen

Taulukosta 6 on huomattavissa, että satunnaiset törmäämiset relevanttiin tietoon ovat haastatelluilla tapahtuneet lähinnä sanomalehtien, keskustelujen ja television kautta. Kohdentumattoman havainnoinnin yhteensä 11 vuorovaikutuksen tilanteesta viisi perustui henkilölähteisiin. Sanomalehdet ja televisio keräsivät molemmat kolme mainintaa. On kuitenkin syytä olettaa, että kohdentumatonta havainnointia ja satunnaisia törmäämisiä luultavasti tapahtuu enemmän ja laajemmalla alueella kuin mitä taulukossa esitetyt tulokset kertovat. Haastattelutilanteessa tapausten muistuminen mieleen voi olla hankalaa.

Sekä television katselun että sanomalehden lukemisen kautta tapahtuneet satunnaiset törmäämiset ovat omalla tavallaan ongelmallisia informaatiokäytäntöjen jaottelun suhteen: kyseeseen voisi tulla myös tapausten lajittelu osaksi aktiivista seuranta. Tässä tapauksessa tapahtuneet törmäämiset luetaan kuitenkin kohdentumattomaan havainnointiin, sillä esimerkiksi mielenkiintoisen uutisen huomaaminen (H1) oli todella tapahtunut sattumalta. Jaottelua aktiivisen seurannan ja kohdentumattoman havainnoinnin välillä kuvaakin juuri tarkoituksellisuuden mukana- tai poissaolo. Mikäli haastateltava H1 olisi tarkoituksellisesti seurannut lehteä mielenkiintoisten vankilaelämää koskevien uutisten saamiseksi, tapaus olisi luokiteltu aktiiviseen seurantaan. Haastateltava kuitenkin kuvailee

lehtien selaamista ”ajan tappamiseksi”, eikä tarkoituksellisesti seurannut aihetta lehdestä: tämän vuoksi kyse on kohdentumattomasta havainnoinnista. Sama pätee myös television kautta tapahtuneisiin satunnaisiin törmäämisiin. Sattumalta tietoon törmääminen oli yhden haastatellun kohdalla koettu tärkeäksi tiedonhankinnan tavaksi:

...tulee niin kun yhtäkkiä sellasta mielenkiintosta tietoo, jota jää seuraamaan. Sitähän se on aika paljon mun kohdalla (H6)

Kohdentumattoman havainnoinnin kohdalla kolme haastateltua koki eron avovankilaympäristön ja vapauden välillä. Kaksi haastatelluista arveli sattumalta tietoon törmäämisen tilanteita tapahtuvan vapaudessa enemmän. Yksi haastatelluista taas arveli vastaavia tilanteita sattuvan vapaudessa harvemmin. Sattumalta tietoon törmäämisessä oli yhden haastatellun mukaan eroja myös suljetun ja avovankilan välillä. Arvio perustui avovankilan yhteisöllisyyteen:

Kyllä se voi olla, että täällä ollessa [tulee enemmän sattumalta tietoon törmäämisen tilanteita]. Täällä on kuitenkin tavallaan semmonen pieni yhteisö, niin liikkuu asiat. (H5)

4.4.4 Tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana

Tiedon saamista toisen henkilön hankkimana määrittää tiedon saajan passiivisuus tiedonhankinnassa. Tiedon saaja ei kysy tai hanki tietoa toiselta henkilöltä, vaan tieto annetaan hänelle pyytämättä. Myös tässä informaatiokäytäntöjen tavassa haastattelutilanteessa tapausesimerkkien muistelu tuotti haastateltaville ymmärrettävästi haasteita. Todellisuus tiedon pyytämättä saamisessa voi olla tulosten esittämää tilannetta laaja-alaisempi ja monisyisempi.

Kuten taulukosta 7 on luettavissa, vinkit mielenkiintoisista televisio-ohjelmista olivat suhteellisen yleisiä vankien kesken. Hyvänä esimerkkinä televisio-ohjelmista vinkkaamisesta toimii haastateltavan kertomus rikosrangaistusaiheisen Ylen A2 Tuomio-ilta -ohjelman tiimoilta:

Mut illalla se tuli ja siinä kävi silleen, että porukat katto monet sitä ja mullekin sanottiin, että kannattaa kattoo. (H6)

Tuomioon liittyvät artikkelivinkit toisilta vangeilta kuvaavat osaltaan vankilaa ympäristönä. Toinen tapauksista liittyi tilanteeseen, jossa toinen vanki vinkkasi haastatellulle yhteisen tuttavien saamista tuomiosta. Toisessa tapauksessa haastatellulle oli vinkattu lehtijuttua, jossa kerrottiin vinkkaajan tuomiosta. Jälkimmäinen kuvaa vankilaelämän ilmiötä, jossa:

...on tapa yleensä kaikilla vangeilla, että otetaan selvää aina, mistä on kiinni istumassa. (H11)

Kaksi haastatelluista muisti myös tilanteita, joissa olivat saaneet pyytämättä tietoa vankilan arkeen, vapautumiseen, vankilomiin ja perhetapaamisiin liittyen. Vain kolme haastatelluista muisti saaneensa minkäänlaista tietoa pyytämättä vankilan henkilökunnalta. Tulos voi vaikuttaa yllättävältä, mutta voi johtua tilanteiden muistiin palauttamisen hankaluudesta. Unohtamisen lisäksi tilannetta voi selittää se, etteivät vangit välttämättä ole aktiivisesti mieltäneet saaneensa tietoa. Tilanteittain ja henkilöittäin vaihtelevien ohjausten ja neuvonnan lisäksi vangeille annetaan suunnitelmallisesti tietoa tämän saapuessa vankilaan ja vapautuessa. Vankilaan saapuessa vankia informoidaan esimerkiksi vankilan yleisistä toimintatavoista ja toiminnoista. Vapautumisen lähetessä vangille tiedotetaan muun muassa matkalipuista kotipaikkakunnalle.

Taulukko 7. Informaatiokäytännöt: tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana.

Yhteyden ottaminen	Vuorovaikutus
Televisio-ohjelmasuosituksot toisilta vangeilta (H1, H4, H5, H6, H8, H9, H10)	Vinkkaaminen
Tuomioon liittyvä artikkelivinkki toiselta vangilta (H2, H11)	Vinkkaaminen
Vankilomiin ja perhetapaamisiin liittyvä tieto toisilta vangeilta (H3)	Tiedon saaminen, keskustelu
Ilmoitus henkilökunnalta (H6, H10, H11)	Tiedon saaminen, keskustelu
Vankilan arkielämään ja vapautumiseen liittyvät vinkit toisilta vangeilta (H6)	Vinkkaaminen

Tiedon saamisessa toisen henkilön hankkimana oli eroavaisuuksia ympäristön suhteen kahden haastatellun mielestä. Toinen näistä arveli pyytämättä saatua tietoa tulevan eniten vapaudessa, toiseksi eniten avovankilassa ja vähiten suljetussa vankilassa. Toinen eroavaisuuksia havainnut haastateltava taas arveli saaneensa vinkkejä ja muita tietoja pyytämättä enemmän suljetussa kuin avovankilassa johtuen tiiviimmästä kanssakäymisestä muiden vankien kanssa.

4.4.5 Tiedon antaminen pyytämättä toiselle henkilölle

Tiedon antaminen toiselle henkilölle tämän pyytämättä käsitellään tässä luvussa omana informaatiokäytäntöjen tapanaan. Kyse on vastavuoroisesta ilmiöstä verrattuna tiedon saamiseen toisen henkilön hankkimana. Tämä tiedon jakamisen käytäntö kuvaakin parhaimmillaan informaatiokäytäntöjen vuorovaikutteisuutta ja sosiaalista ulottuvuutta. Yhtäläisyydet tiedon saamisen käytäntöön voi huomata helposti taulukosta 8.

Taulukko 8. Informaatiokäytännöt: tiedon antaminen pyytämättä toiselle henkilölle.

Yhteyden ottaminen	Vuorovaikutus
Televisio-ohjelmasuosituksset toisille vangeille (H2, H4, H5, H6, H7, H8, H9)	Vinkkaaminen
Lehtiartikkelisuositukset toisille vangeille (H1)	Vinkkaaminen
Koevapautta koskeva tieto toisille vangeille (H3)	Tiedon antaminen, keskustelu
Tiedon antaminen yhteisistä tuttavista toisille vangeille (H10)	Tiedon antaminen, keskustelu

Taulukoista 7 ja 8 huomataan esimerkiksi televisio-ohjelmien vinkkaamisen vuorovaikutteisuus. Vinkkejä sekä saadaan että annetaan vankien kesken. Vinkkien jakamisen yleisyys lähentää tapahtumaa toisaalta myös kohti aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöjä. Eräs haastatelluista kuvaa satuttavasti vinkkaamisen yleisyyttä:

Nää aina iltasella alkaa kertoa toisilleen, että mitä elokuvia tulee, ja jos ne tietää jo ennestään jonkun elokuvan, mikä on hyvä, niin suosittelee sitä. (H10)

Missä määrin kyse on siis tiedon saamisesta pyytämättä ja missä määrin aktiivisesta seurannasta jää lopulta tapauskohtaisen tulkinnan varaan. Keskustelussa yllättäen saatu vinkki hyvästä elokuvasta on varmastikin edellistä. Jos taas henkilö hakeutuu tiettyyn seuraan illalla keskustelemaan tulevista televisio-ohjelmista, voidaan tilanne laskea aktiivisen seurannan informaatiokäytäntöihin. Tässäkin tapauksessa jaottelun voi perustaa tiedonhankinnan suunnitelmallisuudelle tai suunnittelemattomuudelle.

Televisio-ohjelmien ja lehtiartikkelien vinkkaamisen lisäksi kaksi haastateltavaa muisti antaneensa pyytämättä tietoa toisille vangeille. Toisessa tapauksessa haastateltava oli antanut tietoa toiselle

vangille yhteisestä tuttavasta. Toisessa tapauksessa taas haastateltava oli antanut tietoa koevapautteen liittyen toiselle vangille.

4.4.6 Informaatiosta pidättäytyminen

Rajoitettu internetin käyttömahdollisuus ei häirinnyt mainittavasti kuin yhtä haastatelluista. Suhtautumista internetin käytön rajoitukseen kuvaa hyvin erään haastatellun kommentti kysyttäessä rajoitusten häiritsevyyttä:

No ei oikeestaan. Kun sä tuut tänne, niin kyllä sä tiedät rajoitukset. ... Ois ihan mukava käydä kättelemassa jotain treenijuttuja ja tommosia, mutta en mä silleen, että mä sitä jollain lailla kaipaisin. (H2)

Osin irtaantuminen internetistä koettiin jopa positiivisena asiana:

Tekee ihan hyvää olla välillä ilman nettiä ja tommosia. (H1)

Tiedonhankintakanavien rajoitteisuudenkokeminen positiivisena ”rauhottumisena” on osiltaan yhteydessä informaatiosta pidättäytymisen käsitteeseen. Informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntö toteutuu Niemelän (2006, 161) mukaan silloin, kun yksilö pyrkii tietoisesti välttämään tai jättämään huomiotta jonkin kanavan tai tiedonlähteen välittämää informaatiota. Vaikkakin internetistä irtaantuminen voitiin kokea myös positiivisena asiana, ei sitä tässä tapauksessa lueta informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntöön, koska yksilö ei itse toimi pontimina internetin käytöstä pidättäytymiseen, vaan taustalla on vankilan säännöstö. Sen sijaan hyvänä esimerkkinä vapaaehtoisesta informaatiosta pidättäytymisestä toimii erään haastateltavan toteamus puhelimenkäytöstä:

Välillä on tullu semmosia jaksoja tässä, että mä oon lyöny viikoks kokonaan puhelimen kiinni. (H10)

Tässä tapauksessa haastateltu on selkeästi tietoisesti pidättäytynyt potentiaalisen tiedonlähteen ja kanavan käytöstä: syystä tai toisesta ulkopuolisista yhteydenotoista on haluttu pidättäytyä ja näin olen pidättäytyä myös sitä kautta saatavasta informaatiosta.

Radion kuuntelun vähäisyys voisi myös nostaa päätään puhuttaessa informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytännöstä. Haastateltavista kuusi kertoi ylipäänsä kuuntelevansa joskus radiota, kun taas viisi ei kuunnellut radiota lainkaan. Tietyltä kannalta katsoen radion sulkeminen pois omasta mediarepertuaaristaan voi kieliä informaatiosta pidättäytymisestä. Kuitenkaan haastatelluista ei tul-

lut ilmi ainoatakaan suoranaista vaikutinta, miksi radion kuuntelemisesta pidättäytyttiin. Tietoinen tiedonlähteestä tai kanavasta pidättäytyminen pohjautuu siis tietoiseen valintaan jonkin tai joidenkin vaikuttimien vuoksi. Niemelän tutkimuksessa television katselusta pidättäytymisen taustalla oli uskonnollinen vakaumus. Vastaavanlaista selkeää vaikutinta ei tässä tutkimuksessa radiosta pidättäytymisen kohdalla löydetty: haastateltavat olisivat periaatteessa voineet kuunnella radiota, mikäli radiosta lähetettäisiin jotakin mielenkiintoista ohjelmaa. Toisaalta periaatteellinen päätös pidättäytyä radiosta esimerkiksi vahvan ennakkokäsityksen vuoksi voidaan sekin tulkita tietyissä tapauksissa informaatiosta pidättäytymiseksi. Näin ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa tehdä käsitteellisen selkeyden vuoksi. Informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytännön käsite kaipaakin vielä tarkennusta määritelmässään ja suhteessaan eri lähteiden ja kanavien ei-käyttöön.

4.5 Tiedonhankinnan esteet

Vaikkakin avovankilan vankien tiedonhankinnan kanavia ja lähteitä on jossain määrin rajoitettu esimerkiksi internetin suhteen, haastateltavat eivät pääsääntöisesti kokeneet kohdanneensa ylitsepäase-mättömiä esteitä tiedonhankinnassa. Kaiken kaikkiaan haastateltavien informaatiokäytäntöjä kuvasi tiedontarpeiden ja tiedonhankinnan sopeuttaminen ympäristön realiteetteihin. Tämä näkyy esimerkiksi ongelmalähtöisen tiedonhankinnan suhteellisen pienestä roolista: jokapäiväisessä rutinoitu-neessa vankilaelämässä ei välttämättä tule esiin kovin paljoa spesifejä tiedonhankinnan projekteja (ks. luku 4.4.1). Jokapäiväiseen elämään, vapautumiseen ja yleisemminkin ”asioidensa hoitami-seen” liittyvät tiedontarpeet pystyi haastateltavien mukaan hoitamaan tyydyttävästi myös avovanki-laympäristössä. Ero vankilaympäristön ja vapauden arkielämän välillä korostui lähinnä asioiden hoitamisen nopeudessa ja sujuvuudessa: vapaudessa esimerkiksi asuntoon tai toimeentuloon liitty-vät asiat pystyi haastateltavien mukaan hoitamaan nopeammin ja sujuvammin. Eräs haastatelluista tiivistikin asioiden hoidon sujumisen sattuvasti:

Kyllähän ne nyt tääl pystyy hoitamaan ja pystyy aina hoitaan siviilissäkin, toki ne tavat on ihan erilaiset, et miten niitä hoidetaan. (H6)

Vaikkakaan suuria elämänhallintaa haittaavia tiedonhankinnan esteitä ei haastatteluissa tullutkaan ilmi, pystyi kerätystä materiaalista erottamaan joitakin tiedonhankintaa estäviä, hidastavia tai vai-keuttavia tekijöitä. Näitä tekijöitä esitellään seuraavassa Brenda Dervinin tiedon tavoitettavuuden kategorioiden (ks. luku 2.1) pohjalta.

4.5.1 Institutionaalinen tavoitettavuus

Erään haastateltavan esille nostamat terveydenhoidolliset epäkohdat ovat aineiston selkein esimerkki tiedon institutionaalisen tavoitettavuuden toteutumattomuudesta. Tässä tapauksessa tietolähteenä toimiva instituutio (vankila ja sen terveydenhoito) ei haastatellun kertoman mukaan ollut halukas tai kykenevä toimittamaan tarvittavaa tietoa tiedonhankkijalle:

Esimerkiksi jos ei saa mielestänsä hyvää terveydenhoitoo, kun se on täällä aika lapsenkengissä. Mikä sitten neuvoks, kun on kipeä kuitenkin eikä voi mennä valittamaan tonne. Kenelle valittaa, jos johtaja on sillai, et johtajalle ei kuulu terveydenhoidon asiat ja terveydenhoidossa sanotaan, että seuraavan kerran kun tulet tänne esittämään asian, niin hän tekee järjestyshäiriöilmoituksen siitä. (H3)

4.5.2 Fyysinen tavoitettavuus

Tiedon fyysisen tavoitettavuuden epäkohtina aineistosta nousivat esiin puhelimen kadottaminen, vankilan eri talojen väliset vierailukiellot sekä rajoitetut mahdollisuudet päästä hyödyntämään internetiä ja lehtiä. Näistä varsinkin puhelimen ja sen mukana puhelinnumeroiden kadottaminen juuri ennen vankilaan saapumista kuvaa hyvin fyysisen tavoitettavuuden kategoriaan: tieto (puhelinnumero) tai tiedonlähde (henkilö, jolle puhelinnumero kuuluu) on tiedonhankkijan ulottumattomissa puhelimen fyysisen välimatkan vuoksi.

Tiedon fyysisen tavoitettavuuden kategoriaan lasken myös vankien vierailukiellot talojen välillä. Vankilan sääntöjen mukaan vangit eivät saa vierailla toiseen taloon sijoitettujen vankien selleissä. Tämän voi nähdä tiedonhankinnan ja -välityksen esteenä tai hidasteena nimenomaan konkreettisen yhteyden puuttumisen vuoksi. Toisaalta esteessä voidaan nähdä myös osittain institutionaalisen tavoitettavuuden kategorian piirteitä, sillä fyysisen tavoittamattomuuden taustalla on vankilaelämää osaltaan ohjaavan instituution säännöstö. Tässä tapauksessa instituutio (vankila ja sen säännöt) ei kuitenkaan toimi tiedonlähteenä, joten luen tapauksen kuuluvan mieluummin fyysisen tavoitettavuuden kategoriaan.

Rajoitettu mahdollisuus käyttää internetiä nähdään tässä fyysisen tavoitettavuuden kategorian osana. Jaotteluratkaisun pohjalla on näkemys siitä, että konkreettinen tiedonhankinnan este on tässä tapauksessa tiedonlähteen (tässä tapauksessa internet, vaikkakin internetin voi nähdä myös kanavana) ja tiedonhankkijan välinen fyysinen este. Taustalla toki voi nähdä vaikutteita yhteisöllisen (yhteisön resurssit eivät tarjoa vapaata internet-yhteyttä) ja institutionaalisen (vankilainstituutio epäilee vapaan pääsyn internetiin) tavoitettavuuden kategorioista. Näissä kytköksissä kyseessä on kuitenkin esteen

taustalla vaikuttavat syyt, eikä itse tiedonhankinnan esteen käsitteellinen luonne. Samoin perusteluina myös kolmen haastatellun esiin nostama omien paikallislehtien puute tiedon aktiivisen seurannan esteenä voidaan nähdä tiedon fyysisen tavoitettavuuden epäkohtana. Fyysisenä esteenä tiedonhankinnassa voidaan nähdä myös aikakauslehtien irtonumeroiden ostamiseen liittyvät esteet:

No noi aikakauslehdet, että täällä on aika vähän niitä ja ei niitä tuu sit ite ostettua. ... Tietty jos pääsis johonkin ärrälle tai tonne käymään, niin tulis enemmän niitä ostettua. Ehkä. (H3)

4.5.3 Psykologinen tavoitettavuus

Tiedon psykologisen tavoitettavuuden ongelmista nousi joidenkin haastateltavien kohdalla esille penseä suhtautuminen henkilökuntaan. Tilannetta kuvaa erään haastateltavan kommentti:

En oo henkilökunnan kanssa tekemisissä. (H7)

Tämä voidaan nähdä tiedon psykologisen tavoitettavuuden esteenä, mikäli vankilan henkilökunta nähdään potentiaalisena tiedonlähteenä tai -kanavana. Esimerkissä tiedonhankkija ei ole halukas lähestymään tai ottamaan vastaan tietoa relevantista lähteestä, joten este tiedonhankinnalle syntyy psykologisen tavoitettavuuden kategorian mukaisesti.

4.5.4 Älyllinen tavoitettavuus

Tiedon älyllinen tavoitettavuus edellyttää tiedonhankkijalta riittävän määrän koulutusta ja kykyä tiedon hankkimiseen ja käsittelyyn. Tämän tutkimuksen aineistosta oli huomattavissa kaksi tapausta tämän kategorian toteutumattomuudesta. Selkeämmin tähän kategoriaan kuuluvaksi näen kahden haastatellun epävarmuuden tiedonhankijana internetissä:

Oishan se paljon helpompi, jos siinä ois joku toinen ihminen auttamassa. (H4)

Netin käyttö, että mä en oo sitä käyttäny koskaan oikeestaan silleen. En mä siitä vieläkkään oikein ymmärrä. (H10)

Näissä tapauksissa haastateltujen kompetenssi tiedonhankkijana muodostaa kyvyllisen esteen onnistuneelle tiedonhankinnalle. Monisyisempi esimerkki tiedon älyllisen tavoitettavuuden toteutumattomuudesta löytyy erään haastatellun kokemuksesta kysyttäessä vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita:

Mutta sitten taas tulee sellainen asia vastaan, kun ei itsekään oikein tiedä mitä hakee. Sitten on vaikea saada apua sellaseen, mihin ei osaa itte löytää sanoja. ... On laitostunu tai syrjäytyä täällä vankilassa normaalista yhteiskunnasta. (H3)

Tässä tapauksessa tiedon hankkimisen ja käsittelyn kompetenssi on selvästi heikentynyt, mutta älyllisen tavoitettavuuden kategorian lisäksi taustalla voi nähdä viitteitä myös tiedon institutionaalisen, fyysisen ja psykologisen tavoitettavuuden esteiden muodostamista syy-seuraus -suhteista. Tiedon institutionaalisen, fyysisen ja psykologisen tavoitettavuuden esteistä voi pitkien vankilassa vietettyjen ajanjaksojen myötä kehittyä älyllisen tavoitettavuuden este. Ongelmalla voi nähdä olevan suhde myös yhteisöllisen tavoitettavuuden kategoriaan: onko laitostumisen ja syrjäytymisen estäviä resursseja saatavilla yhteiskunnassa?

Kaiken kaikkiaan tutkimuksen aineistosta ei ollut vedettävissä suoria yhteyksiä tiedonhankinnan esteiden ja yhteisöllisen tavoitettavuuden kategorian välillä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö tällaisia yhteyksiä olisi olemassa: tiedon tavoitettavuuden kategorioiden väliset erot eivät ole aina yksiselitteisiä ja tarkasti rajattuja. Sen sijaan edellä kuvatun aineiston perusteella voidaan huomata, kuinka eri kategoriat voivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Lisäksi rajanveto eri kategorioiden välillä voi olla haastavaa: rajat ovat häilyviä ja tapauskohtaisesti viitekehyksen mukaan määriteltäviä.

5 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tässä luvussa kootaan yhteen tutkimuksen keskeiset tulokset ja suhteutetaan niitä tutkimuksen rajoituksiin. Luvussa 5.1 kootaan yhteen tulokset vankien tiedontarpeista. Luvussa 5.2 arvioidaan vankien informaatiokäytäntöjä käytetyn McKenzien mallin mukaan ja luvuissa 5.3 ja 5.4 vedetään vielä yhteen tiedonhankinnan esteet ja ympäristöerot informaatiokäytännöissä. Luvussa 5.5 taas pohditaan saatujen tulosten suhdetta pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteisiin. Lopulta luvussa 5.6 luodaan vielä katsaus tämän tutkielman tutkimusmenetelmien arviointiin, tutkimuksen rajoitteisiin ja jatkotutkimuksen aiheisiin.

5.1 Tiedontarpeet

Vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä lähdettiin kartoittamaan tiedontarpeiden kautta. Tiedontarpeet jaettiin tässä tutkimuksessa vapautumista koskeviin tiedontarpeisiin, muihin tiedontarpeisiin ja aktiivisen seurannan aihealueisiin. Vapautumista koskevat tiedontarpeet olivat pitkälti perustarpeiden tyydyttämiseen liittyviä. Vankien elämä on ollut ikään kuin tauolla vankilassa olon aikana ja tämän tauon jälkeen täytyisi päästä elämään uudelleen kiinni vapaudessa. Niinpä pääasialliset tiedontarpeet vapautumisen kohdalla liittyivät asunnon hankintaan, toimeentuloon ja työ- tai opiskelupaikkoihin. Toisaalta osalla vangeista ei esiintynyt erityisiä vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita: näillä haastatelluilla oli esimerkiksi asunto valmiina vapaudessa. Vangeilla joilla ei ollut vapautumiseen liittyviä tiedontarpeita oli myös suhteellisen lyhyet tuomiot, joka osaltaan varmasti vaikutti esimerkiksi asuntotilanteeseen.

Muut kuin vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet olivat pääasiassa arkipäiväisiä vankilassa selviytymiseen ja asioiden hoitoon liittyviä. Vankilaelämän ja asioiden hoidon ulkopuolisista tiedontarpeista esiin nousi kahden haastateltavan kohdalla myös perheasiat.

Aktiivisen seurannan aihealueilla pyrittiin kuvaamaan haastateltujen orientoivan tiedon tarpeita. Osittain yllätyksellistä oli uutisten seuraamisen suosio. Urheilun seuraaminen oli myös yleistä: seuraaminen ei myöskään ollut pelkkää ajan tappoa, vaan urheilua seurattiin myös vapaudessa. Myös itsensä kehittämisen projekteja nousi aktiivisen seurannan aihealueista esiin: päihdekuntoutumiseen, hengelliseen elämään sekä kehoon ja ravintoon liittyvät aihealueet kertovat siitä, että haastatelluilla

oli tavoitteita ja elämää myös kaltereiden ulkopuolella. Yleisemmin aktiivisen seurannan käytännöistä kertoi myös haastateltujen mediarepertuaarit: televisiota katsottiin paljon ja sanomalehtiä luettiin yleisesti ottaen enemmän kuin vapaudessa. Molempia mediankäytön muotoja leimaa ajan kuluttamisen tapa. Toisaalta lehtiä luettiin vapaudessakin, mutta pääasiallisesti internetistä ja paikallislehtipainotteisesti.

Tässä tutkimuksessa selville saadut tiedontarpeet olivat pitkälti samassa linjassa luvussa 2.7 esiteltyjen Ezen (2014), Rafedzin & Abrizahin (2014) ja Bajićin (2015) tulosten kanssa. Tarkempaa vertailua tutkimustulosten välillä ei ole kuitenkaan mielekäästä tämän tutkielman puitteissa tehdä painotuksellisista ja aineistollisista eroista johtuen.

5.2 Tiedonhankinnan tavat

Tämän tutkielman pääpainopisteenä oli soveltaa McKenzién (2003) informaatiokäytäntöjen mallia vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjen kartoittamiseen. Tiedon aktiivisen etsimisen informaatiokäytännöissä henkilölähteet nousivat suosituiksi tiedonhankinnan tavoiksi. Sekä vapautumiseen liittyviä että muita tiedontarpeita selviteltiin pääasiassa henkilökunnan, toisten vankien tai puhelimen välityksellä läheisten tai viranomaisten kautta. Henkilölähteiden lisäksi jotkut haastateltavista olivat käyttäneet vankilan rajoitettua internetmahdollisuutta hyväkseen tiedonhankinnassa. Henkilö- tai internetlähteiden lisäksi vain yhdessä haastattelussa tuli esille muu tiedonhankintakanava: haastateltu oli etsinyt säätiöitä sanomalehdestä. Toisaalta esimerkiksi urheilutulosten seuraaminen teksti-tv:n kautta oli aktiivisen seurannan informaatiokäytännöissä jokseenkin suosittua. Tämä voi antaa viitteitä myös teksti-tv:n käytöstä tiedon aktiiviseen etsimiseen: henkilö voi haluta tietää esimerkiksi kannattamansa urheilujoukkueen ottelun tilanteen ja etsiä tietoa teksti-tv:stä. Lisäksi teksti-tv esimerkkinä kuvaa informaatiokäytäntöjen tilannekohtaista vuorottelua ja häilyviä rajoja. Aktiivisesta seurannasta voidaan siirtyä tiedon aktiiviseen etsimiseen esimerkiksi siten, että teksti-tv:n urheilu-uutisten selaamisen kautta mieleen nousee kysymys vaikkapa jalkapallon Veikkausliigan sarjatilanteesta, jonka henkilö voi tarkistaa esimerkiksi siirtymällä tietylle teksti-tv:n sivulle. Siirtyminen informaatiokäytäntöjen välillä voi tuki tapahtua myös toisin päin: yksittäisestä tiedonhankinnan tilanteesta voi syttyä mielenkiinto aiheita kohtaan ja henkilö voi ryhtyä seuraamaan aihealuetta aktiivisesti.

Aktiivisen seurannan informaatiokäytännöt määrittyivät vankilassa pitkälti television ja sanomalehden kautta. Merkillepantavaa oli se, että suosituinta aktiivisen seurannan aihealuetta, uutisia, seurattiin lähinnä sanomalehdistä ja internetistä silloin kun sen äärelle päästiin. Vain yksi haastatelluista seurasi uutisia aktiivisesti televisiosta, vaikka television katselu oli yleensä ottaen vankien keskuudessa suosittu ajankäytön tapa.

Kohdentumaton havainnointi osoittautui hankalaksi tutkittavaksi. Vangit kyllä muistivat törmäneensä sattumalta johonkin relevanttiin tietoon eri medioista tai tilanteissa, mutta tämän informaatiokäytännön kautta saadun tiedon muistaminen oli hankalaa. Toisaalta rohkaiseva tulos oli se, että kohdentumaton havainnointi oli jokseenkin yleistä: tällainen tietoon törmäämisen informaatiokäytäntö oli pistetty merkille.

Tiedon saaminen toisen henkilön hankkimana oli ehkä yllättävänkin suuren osan saanut informaatiokäytäntöjen osa. Erityisesti televisio-ohjelmien vinkkaaminen vankien kesken tuntui olevan suosittua. Huomattavaa oli myös tiedon saamisen ja antamisen vastavuoroisuus ja vuorovaikutteisuus.

Raimo Niemelän (2006) McKenziin malliin lisäämä informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntö kaipaa käsitteenä vielä tarkennusta. Varsinaista informaatiosta pidättäytymistä ei havaittu kuin yhden haastatellun kohdalla, joka oli sulkenut puhelimensa määräajaksi pidättäytyäkseen sen kautta tulevasta informaatiosta. Laveammin informaatiosta pidättäytymistä ajatellen myös esimerkiksi radion kuuntelusta tai jommankumman vankilaan tulevan sanomalehden lukemisesta pidättäydyttiin. Esiin nousi kuitenkin kysymys siitä, missä raja informaatiosta pidättäytymisen ja ”normaalin” tiedonlähteiden tai kanavien arvottamisen välillä menee? Mikäli henkilö esimerkiksi menee kirjaston lukusaliin lukemaan aina tietyn aikakauslehden, pidättäytyykö hän silloin muiden aikakauslehtien tarjoamasta informaatiosta?

Kaiken kaikkiaan McKenziin malli kuvaa melko hyvin informaatiokäytäntöjen tiedon hankkimiseen, tietoon törmäämiseen ja tiedon saamiseen liittyviä Aspekteja. Kokonaisvaltaisempaa kuvaa haikissa on tosin kiinnitettävä huomiota myös esimerkiksi tiedonhankinnan esteisiin, tiedontarpeisiin jotka eivät johda tiedonhankintaan ja elämismailman kontekstiin, johon esimerkiksi Savolaisen malli kiinnittää huomiota. Myös tiedon saamisen vuorovaikutteisuuuteen voi kiinnittää enemmän huomiota, kuten myös tiedon käyttämiseen.

5.3 Tiedonhankinnan esteet

Mittavia tiedonhankinnan kokonaan estäviä esteitä ei juuri tullut aineistossa vastaan, ainoastaan terveydenhuollon ongelma voidaan nähdä sellaisena. Tämä johtuu osittain siitä, että vangeilla oli omat puhelimet käytössään. Puhelimia käytettiin puutteellista internetin käytön mahdollisuutta korvaavana tiedonhankintavälineenä. Myös internetin osittainen käyttömahdollisuus helpotti tilannetta. Toisaalta tiedonhankinnan esteitä ei välttämättä esiintynyt valtavasti, koska vankilan elämismailma on rajoitettu ja vangit ainakin jossain määrin olivat sopeutuneita ympäristöön. Tiedontarpeet siis määrittivät osittain ympäristön mukaisiksi, eikä esteitä tämän vuoksi päässyt syntymään enemmässä määrin. Kuitenkin esteitä oli jossain määrin esimerkiksi tiedon älyllisen tavoitettavuuden kohdalla: tiedonhankinnan kompetenssi oli rajoittunut joidenkin haastateltujen kohdalla. Myös psykologiset esteet nousivat esiin: vankilamaailman kahtiajako vankeihin ja henkilökuntaan voi olla esteenä mahdolliselle hyödyllisen informaation saamiselle.

5.4 Ympäristöerot

Mikä on vankilaympäristön vaikutus yksilön informaatiokäytäntöihin? Tuloksista oli melko selkeästi havaittavissa, että tiedontarpeet ovat vankilassa rajoitetummat kuin vapaudessa. Ympäristön voi siis nähdä ohjaavan yksilön tiedontarpeita. Toisaalta edessä oleva ympäristön muutos, kuten vapautumisen projekti, ohjaa myös informaatiokäytäntöjä. Ymmärrettävästi myös tiedonlähteet ja kanavat muuttuvat siirryttäessä vapaudesta vankilaan tai toisin päin. Internetin rajoitettu käyttömahdollisuus oli näistä muutoksista ilmeisin. Tiedonhankinta, joka vapaudessa on oletusarvoisesti lähtenyt internetin välityksellä, suoritetaankin vankilassa turvautuen henkilölähteisiin.

Televisiota katsottiin vankilassa enemmän kuin vapaudessa. Tämä seikka voi olla yhteydessä esimerkiksi sattumalta tietoon törmäämiseen: televisiosta voi vankilassa saada enemmän tietoa sattumalta kuin vapaudessa, jossa televisiota katsotaan huomattavasti vähemmän. Vankila luokin oman informaatiokäytäntöjen ympäristönsä, tietyllä tapaa oman pienen maailmansa. Pienen maailman käsitettä suhteessa vankien informaatiokäytäntöihin pohditaankin seuraavaksi.

5.5 Pieni maailma ja informaatioköyhyys

Kuinka pienen maailman, elämänpiirin ja informaatioköyhyyden käsitteet onnistuvat kuvaamaan vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä? Aiheen tarkastelun voi aloittaa pienen maailman käsitteen kautta. Avovankilan voi nähdä muodostavan omanlaisensa pienen maailman jo fyysisesti rajattuna ympäristönä. Tiukasti rajatun fyysisen tilan lisäksi pientä maailmaa on rakentamassa rajoitetut viestintäyhteydet: internetiin on pääsy vain rajoitetusti ja valvotusti. Jos käsitettä lähestytään kuitenkin Chatmanin (1991; 1999) tavoin, huomataan, että tilan ja viestintäyhteyksien rajoitusten sijaan huomio kannattaa kiinnittää maailman sosiaaliseen rakentumiseen ja elämismaailman laajuuteen. Kuten luvussa 2.2 huomattiin, pienen maailman rakentumista voidaan lähestyä esimerkiksi tutkailemalla sen jäsenten tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Mitä siis tämän tutkimuksen tulokset kertovat vapautuvien vankien elämismaailmasta?

Muuhun kuin vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet olivat haastateltujen keskuudessa pitkälti jokapäiväiseen vankilassa selviytymiseen ja asioiden hoitoon liittyviä. Tämä yhdessä tiedontarpeiden suhteellisen vähäisen määrän kanssa antaa viitteitä maailman pienuudesta: tiedontarpeet ovat pääasiassa paikallisia. Kuvaa kuitenkin laaventaa vapautumiseen liittyvät tiedontarpeet: vaikkakin nämä tiedontarpeet ovat pääasiallisesti hyvin praktisia, suuntautuvat ne kuitenkin vankilan pienen maailman ulkopuolelle ja pyrkivät elämänhallinnan ja -laadun parantamiseen. Myös aktiivisen seurannan aihealueiden kuvaamat orientoivan tiedon tarpeet laajentavat kuvaa vankien elämismaailmasta: suosittu uutisten seuraaminen kielii maailmankuvan suuntaamisesta jonkin verran ulospäin pienestä maailmasta. Myös joidenkin haastateltavien kohdalla esiin nousseet harrasteet, kuten tekniikan, tieteiden tai automaailman seuraaminen vihjaavat mielenkiinnon kohteiden laajemmasta alueesta. Tiedonhankintaa pienessä maailmassa määrittä Chatmanin (1991) teesien mukaan paikallisten henkilölähteiden suosiminen tiedonlähteinä. Tämä piti jossain määrin paikkansa myös tutkittujen vankien keskuudessa: ensisijaisena tiedonhankinnan keinona turvauduttiin yleensä toisilta vangeilta tai henkilökunnalta kysymiseen. Toisaalta myös internetiä käytettiin tiedonhankinnassa, samoin kysymyksiä selvitettiin soittamalla vankilan ulkopuolisille läheisille.

Tämän tutkimuksen puitteissa ei liene järkevää vetää liian jyrkkiä johtopäätöksiä siitä, missä määrin vankilan elämää määrittää pienen maailman käsite. Sen sijaan antoisaa on ollut huomata, kuinka esimerkiksi tiedontarpeita tarkastelemalla voidaan huomata viitteitä maailmankuvan ja elämäntavoitteiden rakentumisesta. Eittämättä vankila luo ympäristönä omanlaisensa pienen maailman, vaikkakaan ei välttämättä yhtä raadollista ja tiukasti sisäänpäin kääntynyttä kuin esimerkiksi Chatmanin

(1999) tutkimassa naisvankilassa. Osasyynä tälle on varmasti tutkimusjoukon lähitulevaisuudessa vapautuminen. Jäljelle jääkin kysymys, millaiseen pieneen (ja paikalliseen) tai suureen maailmaan vangit vapautuvat?

Vankilan rajoitettu ympäristö ja viestintäyhteydet asettavat lähtökohdat myös informaatioköyhyyden käsitteen tarkastelulle. Yksilön tai ryhmän ulkopuolelta tulevat informaatiokäytäntöjen rajoitukset eivät kuitenkaan määritä informaatioköyhyyden määrää kokonaisuudessaan, vaan kyse on jälleen enemmän maailmankuvan laajuudesta ja valmiuksista ja halusta hyödyntää saatavilla olevaa tietoa. Selkeimmin informaatioköyhyyteen viittaa informaatiosta pidättäytymisen informaatiokäytäntö, josta aineistossa esiin nousi puhelimen kiinni pitäminen. Johdonmukaisesta tiedon välittelemisestä tai erityisen kapeasta informaatiokäytäntöjen kentästä ei kuitenkaan ollut enempää viitteitä. Vaikkakin tiedontarpeet olivat jokseenkin paikallisia, seurattiin myös vankilan ulkopuolista elämää median ja läheisille soittelemisen kautta. Yksioikoista selitystä informaatioköyhyydestä vankien keskuudessa ei tässä tutkimuksessa saavutettukaan: viitteitä oli havaittavissa sekä informaatioköyhyyden puolesta että sitä vastaan. Tilannetta selittänee jälleen kahden elämismaailman murroksessa eläminen, eli siirtyminen vankilasta vapauteen. Lisäksi avovankila on suljettua vankilaa avoimempi ympäristönä myös pientä maailmaa ja informaatioköyhyyttä käsiteltäessä.

Kuinka pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteet lopulta kuvaavat vapautuvien vankien elämismaailmaa tämän tutkimuksen perusteella? Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että käsitteet kuvaavat tilannetta jossain määrin. Viitteitä pienestä maailmasta ja informaatioköyhyydestä on, mutta käsitteet tuntuvat liian voimakkailta kuvatakseen vankien informaatiokäytäntöjen ilmiöitä laajemmalti. Yhdeltä näkökannalta katsottuna vankila kuitenkin rajaa yksilön omaan pieneen maailmaansa:

Se mikä sulla on saatavilla, lehdet ja tommoset, niin tän aikaa mitä täällä on, niin se tyydyttää mun tiedonnälän sillä hetkellä. Mutta sitten kun pääsee siviiliin, niin totta kai mistä sitä saa sitä informaatioo enemmän, niin sitä sit hakee sieltä. Täällä sen pystyy jättämään vähän tuonne taustameluks. (H2)

Oikea elämä ja elämismaailma tuntuisikin vapautuvilla olevan edellisen sitaatin perusteella vankilan ulkopuolella. Vankilan pienen maailman ja informaatioköyhyyden todellisen luonteen tarkastelemiseksi tulisikin kiinnittää huomio myös vapauden puolelle. Tämän tutkimuksen puitteissa tähän ei kuitenkaan valitettavasti ollut mahdollisuuksia.

5.6 Tutkimusmenetelmät, tutkimuksen rajoitteet ja jatkotutkimuksen aiheet

Teemahaastattelu osoittautui suhteellisen toimivaksi aineistonkeruumenetelmäksi tämän tutkielman kohdalla. Haastattelun hyviksi puoliksi osoittautuivat eritoten sen joustavuus tilanteen ja haastateltavan mukaan sekä tarkentavien kysymysten esittämisen mahdollisuus. Kuitenkin esimerkiksi tiedontarpeiden ja sattumalta saadun tiedon kartoittamisen kohdalla haastattelu kärsi keruumetodina tilanteen ainutkertaisuudesta ja irrallisuudesta. Tiedontarpeiden ja erilaisten tilanteiden muistiin paltuttaminen tuntui olevan hankalaa joidenkin haastateltavien kohdalla. Tarkempi tiedontarpeiden ja kohdentumattoman havainnoinnin selvittäminen olisikin hyötynyt merkittävästi haastatteluaineiston tukemisesta kyselylomakkeella, päiväkirjalla tai jopa osallistuvalla havainnoinnilla.

Kuten mainittua, McKenziin informaatiokäytäntöjen malli onnistui kuvaamaan omalta osaltaan tyydyttävästi vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä. Laajemmassa näkökulmassa hyödynnettäväksi voitaisiin kuvitella myös Savolaisen arkielämän informaatiokäytäntöjen mallia. Myös Niemelän (2006) tutkimuksessaan käyttämän elämänsä kaaren käsitteen soveltaminen vankien informaatiokäytäntöjen ja elämänsä kulun suhteuttamiseen olisi voinut tuoda mukanaan kontekstuaalisempaa näkökulmaa. Eräs näkökulma informaatiokäytäntöihin olisi myös kiinnittää enemmän huomiota tiedon käyttämiseen, hyödyntämiseen ja arvoon.

Tässä tutkielmassa hyödynnetyt pienen maailman ja informaatioköyhyyden käsitteet olivat haastavia kontekstin määrittämisen tapoja, eivätkä onnistuneet tuottamaan yksiselitteistä maailmankuvan esitystä. Laajemmassa tutkimuksessa käsitteet voidaan kuitenkin nähdä hyödyllisempinä. Siltikin, käsitteiden soveltaminen vankien informaatiokäytäntöihin antoi tämän tutkielman kohdalla viitoittavia merkkejä informaatiokäytäntöjen osallisuudesta maailmankuvan ja elämänsä piirin rakennusaineena.

Käytetyt tutkimusmenetelmät sopivat tapausesimerkkien kautta vankien informaatiokäytäntöjen hahmottamiseen, mutta laadullisesta tutkimusotteesta ja otoksen suhteellisesta pienuudesta johtuen tulokset eivät ole tilastollisesti päteviä. Tilastollinen pätevyys ei ollutkaan tämän tutkielman päämääränä. Laadullisessa tutkimusotteessa pitäydyttäessäkin tutkimus olisi toki hyötynyt laajemmasta otoksesta ja haastateltavien keräämisestä eri vankiloista. Myös vapautumisajankohdan tarkempi rajaaminen tutkimusjoukossa olisi voinut tuottaa tarkempia tuloksia. Käytetty kuuden kuukauden raja toi kylläkin esiin vapautumiseen liittyvien informaatiokäytäntöjen vaihtelevuuden vapautumisajankohdan mukaan, mutta tarkemmin vapautumista tutkittaessa kuuden kuukauden raja olisi varmasti liian kaukana.

Vapautuvien vankien informaatiokäytännöt tarjoavat aihepiirinä runsaasti erilaisia jatkotutkimuksen aiheita. Erityisen mielenkiintoista olisi selvittää pitkittäisseurannalla vapautumisen prosessia ja informaatiokäytäntöjä sen eri osissa. Tähän liittyen myös laajempi elämäntavan tai elämismaailman kautta tapahtuva kontekstointi loisi tilanteesta kokonaisvaltaisemman kuvan. Savolaisen (2008) arkielämän informaatiokäytäntöjen malli olisi varmasti omiaan (joskin hieman työläs) tällaisen tutkimuksen apuvälineenä.

Toinen mielenkiintoinen lähestymiskulma aiheeseen olisi verrata vapautuvien ja esimerkiksi elinkautistuomiota suorittavien vankien informaatiokäytäntöjä. Vertailua voisi tehdä myös vankilan henkilökunnan, sosiaalityöntekijöiden ja vankien näkemyksistä koskien vapautuvien vankien tiedontarpeita ja tiedonhankintaa. Miten tiedonhankintaan ja tiedontarpeisiin suhtaudutaan henkilökunnan puolelta ja millaisessa asemassa sen nähdään olevan tukemassa vankien yhteiskuntaan integroitumista?

LÄHTEET

Ahonen, Kati. 2010. Vapautuvien vankien näkemys palveluntarpeesta yhteiskuntaan sijoittumisessa. Vaasan ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveystieteiden kehittämisen ja johtamisen koulutusohjelma. Opinnäytetyö (ylempi AMK).

Bajić, Meri. 2015. Information needs and reading interests of prisoners. In: F. Pehar, C. Schlögl, C. Wolff (toim.). *Re:inventing information science in the networked society. Proceedings of the 14th international symposium on information science (ISI 2015)*, Zadar, Croatia, 19th—21st May 2015. Glückstadt: Verlag Werner Hülsbusch, 522—527.

Campbell, Diane K. 2005. The context of the information behavior of prison inmates. *Progressive Librarian* 16 (2), 18–32.

Chatman, Elfreda A. 1985. Information, mass media use and the working poor. *Library and Information Science Research* 7 (2), 97–113.

Chatman, Elfreda A. 1991. Life in a small world. Applicability of gratification theory to information-seeking behavior. *Journal of the American Society for Information Science* 42 (6), 438–449.

Chatman, Elfreda A. 1992. *The Information world of retired women*. Westport (Conn.): Greenwood Press.

Chatman, Elfreda A. 1996. The impoverished life-world of outsiders. *Journal of the American Society for Information Science* 47 (3), 193–206.

Chatman, Elfreda A. 1999. A theory of life in the round. *Journal of the American Society for Information Science* 50 (3), 207–217.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.

Eze, Jacintha U. 2014. Information needs of prisoners in Southeast Nigerian prisons. Information development. Julkaistu verkossa ennen painettua lehteä 18.6.2014, DOI: 10.1177/0266666914538042. Viitattu 12.8.2015. Saatavilla: <http://idv.sagepub.com/content/early/2014/06/16/0266666914538042.abstract>

Gorden R. L. 1969. Interviewing. Strategy, techniques and tactics. Homewood, Ill.: Dorsey.

Haasio, Ari & Savolainen, Reijo. 2004. Tiedonhankintatutkimuksen perusteet. Helsinki: BTJ.

Hartoneva, Anne. 2002. Normaalisuusperiaate Suomen vankeinhoidossa. Rikosseuraamusviraston julkaisu 3/2002. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena. 1988. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Hyman, H. 1954. Interviewing in social research. Chicago: The University of Chicago Press.

Kaistila, Nina & Kuusisto, Veera. 2011. ”Pääsis vaan johki kiinni”: Turku vapautuvan vangin vastaanottajana. Turun ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Kaurala, Marjatta & Kylämarttila, Veikko. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 2/2010. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Koponen, Mikko, Peltonen, Olli & Hyytinen Olli. 2004. Vankilaprojekti Oulun vankilan kirjastossa keväällä 2004. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Projektityö.

Koski, Leena & Miettinen, Kaija. 2007. Vangit koulutuksessa: selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Kurki, Hannu & Sipilä, Sinikka. 1990. Luetaan tiilenpäitä ja täytetään ristikoita?: lukija ja kirjastonkäyttäjä vankilassa. Tampereen yliopisto. Kirjastotiede ja informatiikka. Pro gradu -tutkielma.

Lehtinen, Taija. 2001. Vankilakirjastojen arviointi ja kehittäminen kolmen eteläsuomalaisen vankilan kautta. Oulun seudun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

McKenzie, Pamela J. 2003. A model of information practices in accounts of everyday-life information seeking. *Journal of Documentation* 59 (1), 19–40.

Niemelä, Raimo. 2006. Ikääntyneiden informaatiokäyttäytyminen. Oulu: Oulu University Press.

Rafedzi, E.R.K. & Abrizah, A. 2014. Information needs of male juvenile delinquents: the needs to be met in a prison setting. *Information development*. Julkaistu verkossa ennen painettua lehteä 15.12.2014, DOI: 10.1177/0266666914563357. Viitattu 12.8.2015. Saatavilla: <http://idv.sagepub.com/content/early/2014/12/11/0266666914563357.abstract>

Rikosseuraamuslaitos. 2015. Naarajärven vankila. Viitattu 28.7.2015. Saatavilla: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjajhteystiedot/vankilat/naarajarvenvankila.html>

Sairanen, Anu & Savolainen, Reijo. 2008. ”Mä en haluu tietää”: terveystieteen välttämisen syyt ja muodot. *Informaatiotutkimus* 27 (3), 76–87.

Sanford, N. 1966. The interview in personality appraisal. Teoksessa A. Anastasi (toim.): *Testing problems in perspective*. Washington: The American Council of Education.

Savolainen, Reijo. 1993. Elämäntapa, elämänhallinta ja tiedonhankinta: arkielämän ei-ammattillisen tiedon hankinnan tutkimuksen viitekehyksen hahmottelua. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 39. Tampere: Tampereen yliopisto.

Savolainen, Reijo. 1995. Tiedonhankinnan arkipäivää: vertaileva tutkimus teollisuustyöntekijöiden ja opettajien arkielämän tiedonhankinnasta elämäntavan viitekehyksessä. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 40. Tampere: Tampereen yliopisto.

Savolainen, Reijo. 2008. *Everyday information practices: a social phenomenological perspective*. Lanham (Md.): Scarecrow Press.

Savolainen Reijo & Kari, Jarkko. 2004. Placing the internet in information source horizons: a study of information seeking by internet users in the context of self-development. *Library & Information Science Research* 26 (4), 415–433.

Schütz, Alfred. 1971, *Collected papers II: studies in social theory*. Toimittanut Arvid Brodersen. Haag: Nijhoff.

Selltiz, C., Jahoda, M., Deutsch, M. & Cook S.W. 1962. *Research method in social relations*. N.Y.: Holt, Rinehart & Winston.

Smolej, Mirka. 2005. Rikosseuraamusten tutkimus Suomessa: katsaus tutkimuksen painopisteisiin ja resursseihin. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 66. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve: suositukset yhteistoiminnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 6/2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Suomen virallinen tilasto. 2009. Ajankäyttötutkimus. Muutokset 1979 – 2009. Liitetaulukko 2. 10–64-vuotiaiden miesten ajankäyttö syksyllä 1979, 1987, 1999 ja 2009 . Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu:12.8.2015

Saatavissa: http://www.stat.fi/til/akay/2009/02/akay_2009_02_2011-02-17_tau_002_fi.html

Suominen, Ritva. 2008. Kirjastopalvelujen käyttö Satakunnan vankilan Huittisten osastolla. Turun ammattikorkeakoulu. Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma. Opinnäytetyö.

Timonen, Helena. 2015. Kaikkien kirjasto: lukemisen merkitys vankien elämässä. Teoksessa Laura Hokkanen (toim.) Sosiaalinen kirjasto: lukemattomien mahdollisuuksien maailma. Helsinki: BTJ, 177–202.

Toivanen, Tiina. 1998. Säännöksiä ja näkemyksiä Suomen vankilakirjastoista: vapausrangaistus-ideologinen näkökulma. Tampereen yliopisto. Informaatiotutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Tuominen, Kimmo. 1992. Arkielämän tiedonhankinta. Tampereen yliopiston kirjastotieteen ja informatiikan laitoksen tutkimuksia 36. Tampere: Tampereen yliopisto.

Uimonen, Tuula. 1993. Kirjat ja lukeminen vankilassa. Joensuun yliopisto. Suomen kielen, kirjallisuuden ja kulttuurintutkimuksen laitos. Pro gradu -tutkielma.

Vankeuslaki 23.9.2005/767.

Warner, Edward, Murray, Ann D. & Palmour, Vernon E. 1973. Information needs of urban residents. Final report. U.S. Department of Health, Education and Welfare. Office of Education. Bureau of Libraries and Learning Resources.

Wilson, T.D. 1999. Models in information behaviour research. *Journal of documentation* 55 (3), 249–270.

Liite 1: Haastattelurunko

1 TAUSTATIEDOT

- ikä
- koulutus
- tuomion pituus
- vapautumisajankohta
- opiskeleeko/työskenteleekö
- onko kokemusta myös suljetusta vankilasta

2 AKTIIVINEN ETSIMINEN (ongelmalähtöinen tiedonhankinta)

- **tiedontarpeet:** mitä ongelmia, kysymyksiä joihin haetaan vastausta, koskeeko esim. vapautumista, harrasteita
- **tiedonhankinnan tavat:** mistä lähteistä haetaan vastausta, lähteiden luotettavuus, painotus ja miksi
- **tiedonhankinnan esteet:** saadaanko vastaus yleensä, miksi ei, tuntee osaavansa hakea tietoa, onko tarjolla apua, haluaako hakea tietoa
- **eroavaisuudet** tiedontarpeissa/-hankinnassa/esteissä suljetussa vankilassa, lomilla, vapaudessa, työssä/opinnoissa

3 AKTIIVINEN SEURANTA

- **tiedonhankinnan tavat:**
 - radio, tv, sanomalehdet, aikakauslehdet, kirjat, internet
 - käyttääkö kirjaston palveluita
 - käykö esim. henkilökunnan tai toisten vankien juttusilla arvelen, että saattaisi saada jostakin hyödyllistä tietoa jostakin aiheesta
 - mitkä lähteet luotettavia tai parempia ja miksi
 - painotukset: mitä lähteitä mihinkin tarkoitukseen
- **tiedontarpeet:** onko median seuraaminen / juttusilla käynti vain ajantappoa vai onko seurannalla jokin päämäärä
 - seuraako erityisesti jotain **aihetta/aiheita** (esim. tietyn alan lehdet, jokin harraste tms.)

- **esteet:** miten esim. median seuranta ja sosiaalista kanssakäymistä on rajoitettu, haluaako seurata kaikkia medioita joita voi, hakeutuuko vuorovaikutustilanteisiin, osaako hyödyntää kaikkia mahdollisuuksia, onko tarjolla apua
- **eroavaisuudet** seurattavissa medioissa/tilanteissa/aiheissa/esteissä suljetussa vankilassa, lomilla, vapaudessa, työssä/opinnoissa

4 KOHDENTUMATON HAVAINNOINTI

- tuleeko mieleen tilanteita, joissa on sattumalta törmännyt relevanttiin tietoon
- **tiedonhankinnan tavat:** miten/missä tietoon on törmätty (kuullut esim. sattumalta radiosta tai toisten keskustelusta), onko joku lähde tässä luotettavampi tai ”parempi” ja miksi?
- **tiedontarpeet:** mihin aiheeseen tieto liittyi
- **esteet:** miten sosiaalista kanssakäymistä ja muita satunnaisen törmäämisen tilanteita on rajoitettu, hakeutuuko mielellään vuorovaikutustilanteisiin tai pyrkiikö eristäytymään, kannustetaanko esim. sosiaaliseen kanssakäymiseen tai median seuraamiseen
- **eroavaisuudet** satunnaisissa törmäämisissä suljetussa vankilassa, lomilla, vapaudessa, työssä/opinnoissa

5 TIEDONSAANTI TOISEN HENKILÖN HANKKIMANA

- **tiedonhankinnan tavat:** keneltä saatu - vankilan henkilökunta, sosiaalitoimi, muut vangit, perhe/tuttavat jne., onko tieto luotettavaa, onko joku parempi tai luotettavampi lähde jostain syystä?
- **tiedontarpeet:** mitä tietoa saatu, tuntuuko tieto relevantilta
- **esteet:** ottaako tiedon vastaan, onko ulkopuolisia esteitä
- **eroavaisuudet** tiedon saamisessa suljetussa vankilassa, lomilla, vapaudessa, työssä/opinnoissa
- **tiedon välittäminen itse?**

6 VAPAA SANA

Liite 2: Kutsukirje tutkimukseen

KUTSU TUTKIMUKSEEN

Hei!

Teidät on kutsuttu osallistumaan lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä koskevaan tutkimukseen. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa vankien tiedontarpeita, tiedonhankintaa ja tiedonhankinnan esteitä. Tutkimus on Tampereen yliopiston informaatiotieteiden yksikössä tehtävä opinnäytetyö. Työ valmistuu kesän/syksyn 2015 aikana, jonka jälkeen tutkimus on vapaasti luettavissa Tampereen yliopiston TamPub -julkaisuarkistossa.

Tutkimuksen tuloksia voidaan käyttää esimerkiksi vankien tiedonhankintatapojen ja -mahdollisuuksien kehittämiseen.

Tutkimus suoritetaan haastatteleamalla 10-12 avovankilan vankia. Haastattelun kysymykset koskevat pääasiassa tiedontarpeita, tiedonhankinnan tapoja ja tiedonhankinnan esteitä. Haastattelu kestää tilanteesta riippuen arviolta 30-75 minuuttia.

Haastattelun sujumuuden ja analyysin vuoksi pyydän lupaa haastattelun tallentamiseen. Hävitän tallenteen tutkimuksen valmistuttua. Haastattelut käsitellään siten, ettei haastateltavia voi tunnistaa tutkimuksen tekstistä.

Kiitokseksi haastatteluun ja tutkimukseen osallistumisesta tarjoan palkkioksi kahvipaketin.

Terveisin,

Juho Jussila

Liite 3: Suostumus haastatteluun

SUOSTUMUS HAASTATTELUUN

Suostun siihen, että Juho Jussila haastattelee minua lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytäntöjä käsittelevää pro gradu -tutkielmaa varten. Haastattelumateriaali nauhoitetaan myöhempää aineiston analyysiä varten. Haastattelumateriaalia on käsiteltävä siten, ettei se joudu sivullisten käsiin. Materiaali on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen tulokset raportoidaan siten, ettei haastateltavaa voida tunnistaa tekstistä.

Pieksämäellä

____. ____ .2015

Allekirjoitus

Nimenselvennys

Liite 4: Tutkimuslupa

RISE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Päätös

19.12.2014

52/332/2014

Juho Jussila

Hakemuksenne 12.12.2014

Tutkimuslupahakemus

Olet hakenut Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Tampereen yliopiston informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen media pro gradu -tutkielmaa varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii professori Kalervo Järvelin.

Tutkimuksen aihe

Lähitulevaisuudessa vapautuvien vankien informaatiokäytännöt

Kohderyhmä

Noin 10 – 12 Naarajärven vankia.

Tutkimuksen toteutus

Haastattelut.

Lupahakemus

Haette lupaa haastattelujen suorittamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimuslupan vankien haastatteluihin. Haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaisjohtajan suostumuksella ja välityksellä.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus haastatteluihin.

Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen

toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää kopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, Naarajärven vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle (Vernissakatu 2A, 01301 VANTAA). Opinnäytteestä tulee myös lähettää sähköpostitse tiivistelmä Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön (peter.blomster@om.fi). Rikosseuraamuslaitos pidättää oikeuden julkaista opinnäytteen intranet- ja tiivistelmän internet-sivuillaan.

Tähän päätökseen voi hakea muutosta Helsingin hallinto-oikeudesta. Valitusosoitus liitteenä.

Kirsti Kuivajärvi
kehitysjohtaja

Peter Blomster
tutkija

Tiedoksi

Itä-Pohjois-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Naarajärven vankilan johtaja